

Jaarverslag Biografie Instituut 2007 - 2008

Biografie Instituut

Postadres

**Biografie Instituut
Rijksuniversiteit Groningen
Postbus 716
9700 AS Groningen**

Bezoekadres

**Faculteit der Letteren
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
Bouwdeel 13.15
Kamer 379
9712 EK Groningen**

Telefoon

050-3635816 / 06-53216666

E-mail

Biografie.Instituut@rug.nl

Website

**www.biografieinstituut.nl
www.rug.nl/biografieinstituut**

Jaarverslag 2007 - 2008

rijksuniversiteit
groningen

Jaarverslag van het Biografie Instituut
1 september 2007 - 31 augustus 2008

Inhoudsopgave

Inleiding	7
------------------	---

Biografie Instituut

1.1 Medewerkers	9
1.2 Promovendi	9
1.3 Adviescommissies	10
1.4 Financiën	11
1.5 Website	11
1.6 Nieuwsbrief	12

Projecten

2.1 Biografieën	13
2.2 Familie-archief	27
2.3 Aspirant-biografen	28
2.4 Congressen	28
2.5 Digitaliseringsproject	30
2.6 Encyclopedie geschreven pers	31
2.7 Publicaties	32
2.8 Redacteurschappen en adviescommissies	39

Onderwijs en samenwerkingsverbanden

3.1 Begeleiding studenten	40
3.2 Leerstoel	40
3.3 Samenwerkingsverbanden	41
3.4 Biografisch Portaal	41

Bijlagen:

Verslag bijeenkomst Biografie Instituut

Verslag The art collector: between philanthropy and self-glorification

Verslag bezoek congres Life Writing & Translations

Artikel *NRC Handelsblad* 7 maart 2008

Artikel *Het Parool* 14 maart 2008

Inleiding

Per 1 september 2004 is aan de Rijksuniversiteit Groningen het Biografie Instituut gevestigd. Dit jaarverslag biedt een overzicht van de voornaamste activiteiten, ontwikkelingen en werkzaamheden van het Biografie Instituut in zijn vierde jaar.

Het Biografie Instituut is verbonden aan de Faculteit der Letteren. De vestiging van het instituut wordt financieel mede mogelijk gemaakt door Stichting Democratie en Media. Het Biografie Instituut voert een strikt autonoom beleid.

De doelstellingen van het Biografie Instituut zijn:

- infrastructuur en inhoudelijke ondersteuning bieden aan academici die biografisch onderzoek doen,
- het stimuleren en ontwikkelen van theorievorming rond de biografie als wetenschappelijk genre.

Behalve promovendi worden op het Biografie Instituut ook studenten begeleid, die binnen het onderzoeksdomein een afstudeerscriptie schrijven of een onderzoekscollege volgen. Zo is er onderzoek gedaan naar de ontwikkeling in de twintigste eeuw van Nederlandse en buitenlandse theoretische literatuur over biografieën, dat in 2007 uitmondde in een doctoraalscriptie. Tevens heeft het instituut dit collegejaar een promovenda uit Zuid-Afrika te gast om met ondersteuning van het instituut hier biografisch onderzoek te doen en haar proefschrift te schrijven.

In het kader van de theorievorming over de biografie stelt het Biografie Instituut zich ten doel wetenschappelijke congressen en symposia te organiseren, en streeft het de uitgave na van biografieën, congresbundels en wetenschappelijke artikelen. Hiertoe is in 2007 een nieuwe leerstoel ingesteld. Binnen het thema journalistiek, uitgeverij en sociaal-democratie doen medewerkers van het instituut de komende jaren onderzoek op diverse niveaus: naar bronnen, naar narratieve vormen en naar sociaal-culturele context. Daarnaast worden andere domeinen geëxploreerd, zoals kunst en techniek.

GESCHIEDKUNDIG
WOORDENBOEK,

OF

BEKNOPTTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN
TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEDEN, DEUGDEN,
DWAALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT
GEMAAKT; VOORAFGEGAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE
VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKELEN
IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN
GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN,

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

Met een groot aantal nieuwe artikels verrijkt, en meer
dezulkes vermeerderd, die een meer onmiddellijke be-
trekking tot de Nederlanden hebben.

Convenientia cuique.

Honor. Art. poet.

EERSTE DEEL.

TR 'sHERTOGENBOSCH,
BIS J. J. ARKESTEYN
1828.

Biografie Instituut

1.1 Medewerkers

- Prof.dr. J.W. Renders, directeur (0,4 fte), heeft de dagelijkse leiding van het instituut.
- I.L. Hengeveld, coördinator (0,8 fte), is belast met de coördinatie van het instituut.
- Drs. E. van der Aa, promovendus (0,4 fte), aangesteld als toegevoegd onderzoeker om de biografie van Alice Nahon te schrijven.
- Drs. S. Haasnoot, promovenda (0,8 fte), per 1 november 2006 aangesteld om de biografie van Anton Kröller te schrijven.
- Dr. H.J. Langeveld, onderzoeker (1 fte), per 1 december 2005 aangesteld om de biografie van Willem Schermerhorn te schrijven.
- Drs. B.J. Smits, promovendus (0,9 fte), per 1 september 2005 aangesteld om de biografie van Loe de Jong te schrijven.
- Drs. L. Korf, promovenda (1 fte), per 1 januari 2008 tijdelijk als gastonderzoeker aangesteld om de biografie van D.F. Malan te schrijven.
- Drs. E.M. Rovers, promovenda (0,9 fte), per 1 september 2006 aangesteld om de biografie van Helene Kröller-Müller te schrijven.
- Dr. J.W. Stutje, postdoc (1 fte), onderzoekt sinds 1 september 2006 het leven van Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

1.2 Promovendi

Het Biografie Instituut begeleidde in de periode 2007-2008 naast een onderzoeker en een postdoc in totaal elf promovendi. Vijf van deze promovendi zijn medewerkers van het instituut en de overige zes zijn buitenpromovendi die begeleid worden door het instituut.

- Vanaf september 2005 is Boudewijn Smits aangesteld om de biografie van Loe de Jong te schrijven. Begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. J.C.H. Blom (em.-UvA) en prof.dr. P. Romijn (NIOD/UvA).

- Vanaf september 2006 is Eva Rovers aangesteld om de biografie van Helene Kröller-Müller te schrijven. Begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. W.E. Krul, drs. E. van Straaten en prof.dr. J. Sevink.
- Vanaf november 2006 is Shirley Haasnoot aangesteld om de biografie van Anton Kröller te schrijven. Begeleidingscommissie: prof.dr. P. Kooij, prof.dr. J.W. Renders, drs. E. van Straaten en prof.dr. J. Sevink.
- Vanaf 1 september 2006 schrijft Manu van der Aa de biografie van Alice Nahon. Begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. G.J. Dorleijn, drs. S.A.J. van Faassen (NLMD), prof.dr. D. de Geest (KUL) en dr. N.T.J. Laan (UVA).
- Vanaf januari 2008 is Lindie Korf aangesteld om de biografie te schrijven van D.F. Malan, onder begeleiding van prof. A.M. Grundlingh, Universiteit van Stellenbosch.

Buitenpromovendi

- Herman Broers schrijft een biografie van W.J. Kolff; begeleidingscommissie: prof.dr. K. van Berkel en prof.dr. J.W. Renders.
- Jeroen Corduwener schrijft een biografie van G.J. van Heuven Goedhart; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, dr. H.J. Langeveld, prof. dr. D.F.J. Bosscher en dr. J.F.M.M. Perry (UM).
- Vera Hoorens schrijft de biografie van Jan Wier; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders.
- Jan de Lang schrijft een biografie van F.C.H. Hirschmann; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders en dr. M.R. Doortmont.
- Onno Sinke doet onderzoek naar Radio Oranje; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. J.C.H. Blom (em.-UVA) en prof.dr. P. de Rooij (UVA).
- Maarten Tenede schrijft de biografie van J.C.J. Lammers; begeleidingscommissie: prof.dr. J.C.H. Blom (em.-UVA), dr. H. Pruntel (Nieuw Land Erfgoedcentrum), prof.dr. J.W. Renders en prof.dr. P. de Rooij (UVA).

1.3 Adviescommissies

Het Biografie Instituut wordt in zijn ontwikkeling bijgestaan door een interne (RUG) en een externe adviescommissie.

In de interne adviescommissie hebben zitting: prof.dr. K. van Berkel, prof.dr. D.F.J. Bosscher, prof.dr. G.J. Dorleijn, prof.dr. H.L.M. Hermans, prof.dr. H.W. Hoen en dr. H.J. Langeveld.

De externe adviescommissie bestaat uit: drs. S.A.J. van Faassen (Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum), dr. K. Hilberdink (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, biograaf van Paul Rodenko en Hans Lodeizen), dr. D. van der Meulen (*Biografie Bulletin*, biograaf van Multatuli), dr. J.F.M.M. Perry (Universiteit Maastricht), biograaf van W.H. Vliegen en Victor de Stuers) en prof.dr. H. te Velde (Universiteit Leiden). Deze twee adviescommissies staan onder voorzitterschap van prof.dr. J.C.H. Blom.

1.4 Financiën

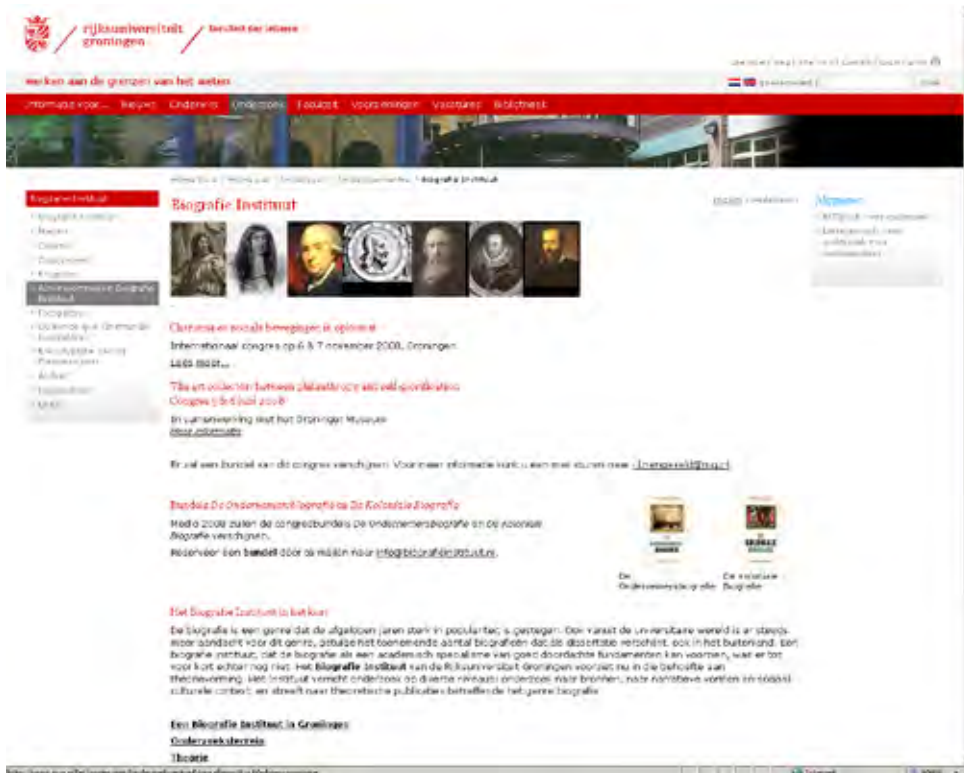
Het Biografie Instituut wordt bij besluit van het faculteitsbestuur binnen de RUG financieel projectmatig behandeld. Dat wil zeggen: externe financiële middelen worden geworven ten behoeve van de financiering van de personele kosten van het Biografie Instituut, alsmede ter bekostiging van congressen, symposia en congresbundels. Het bestaan van het instituut zelf wordt mede mogelijk gemaakt door Stichting Democratie en Media.

Voor het vijfjarig project van de biografie van Domela Nieuwenhuis werd een Vidi-subsidie van NWO verworven. Voor het project voor de biografieën van Anton Krölller en Helene Krölller-Müller werd naast de facultaire bijdrage (Onderzoekschool OGWG) een subsidie toegekend door Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe en het Krölller-Müller Museum.

Andere projecten werden financieel gesteund door het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK), Bert Schierbeekfonds, Stichting Democratie en Media, Groninger Museum, Groninger Universiteitsfonds (GUF), Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Nederlands Zuid-Afrikaanse Vereniging (NZAV), Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), Stichting Nicolaas Muleriusfonds, Vlaamse en Nederlandse Fonds voor de Letteren.

1.5 Website

Het Biografie Instituut heeft een eigen website: www.rug.nl/BiografieInstituut, ook bereikbaar via www.BiografieInstituut.nl. Op deze site is informatie te vinden over de doelstellingen en het onderzoeksterrein van het instituut, en informatie over lopende projecten en congressen, zowel in het Nederlands als in het Engels. De site bevat tevens een nieuwsrubriek die minstens een keer per maand wordt geactualiseerd. De opmaak van de site is aangepast aan de nieuwe huisstijl van de RUG.

Schermafbeelding website

Op de site staan bovendien door het instituut geëntameerde digitale bestanden. Voorts is er een uitgebreide lijst met biografiegerelateerde links gemaakt, en kan men via de site contact opnemen met het instituut.

De website van het Biografie Instituut werd al direct vanaf oprichting het meest bezocht van alle onderzoeksites van de Faculteit der Letteren. Ook dit jaar weer, met ruim 35% van de bezoekers van alle onderzoeksites in het academiejaar 2007-2008. Het aantal bezoekers is dit jaar gestegen tot ruim 26.000.

1.6 Nieuwsbrief

Geïnteresseerden kunnen op de hoogte gehouden worden van activiteiten van het instituut door middel van een nieuwsbrief die per email wordt verspreid. Momenteel wordt de nieuwsbrief aan bijna 700 personen verstuurd.

Projecten

2.1 Biografieën

Een van voornaamste doelstellingen van het Biografie Instituut, het begeleiden van biografen, kreeg in het academiejaar 2007-2008 zijn beslag door de begeleiding van Manu van der Aa (Alice Nahon), Herman Broers (W.J. Kolff), Jeroen Corduwener (G.J. van Heuven Goedhart), Shirley Haasnoot (Anton Kröller), Vera Hoorens (Jan Wier), Lindie Korf (D.F. Malan), Jan de Lang (F.C.H. Hirschmann), Herman Langeveld (Willem Schermerhorn), Eva Rovers (Helene Kröller-Müller), Boudewijn Smits (Loe de Jong), Onno Sinke (Radio Oranje), Jan Willem Stutje (F. Domela Nieuwenhuis) en Maarten Ternede (Han Lammers).

Ferdinand Domela Nieuwenhuis

Weinigen hebben in de arbeidersbeweging zo tot de verbeelding gesproken als Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919). Vanaf 1 september 2006 onderzoekt dr. Jan Willem Stutje het leven van de aartsvader van het Nederlandse socialisme. Het project wordt mogelijk gemaakt door een zogenaamde Vidi-subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Vanuit een vijftal nieuwe invalshoeken tracht Stutje het gangbare beeld aan te vullen en te corrigeren. Centraal staan Domela's charisma, het romantisch revolutionaire engagement, de orale cultuur en de internationale contacten. Zijn leiderschap wordt vergeleken met dat van tijdgenoten in eigen land, onder wie Abraham Kuyper en Pieter Jelles Troelstra, maar ook met buitenlandse geestverwanten als César de Paepe en Ferdinand Lassalle. De biografie van Ferdinand Domela Nieuwenhuis werpt licht op een drietal te onderscheiden, maar elkaar beïnvloedende terreinen: Domela's werkzaamheden in sociale bewegingen; het theoretische en publicistische werk; het persoonlijke leven.

De biografie is een bijdrage tot de ideeëngeschiedenis en tot de historische sociologie van sociale bewegingen en politieke cultuur. Stutje schreef eerder biografieën van de Nederlandse communist Paul de Groot en de Vlaamse marxistische econoom en historicus Ernest Mandel. Het project heeft een looptijd van vijf jaar.

Gerrit Jan van Heuven Goedhart

Van Heuven Goedhart werd in 1901 in Bussum geboren als zoon van een boekhandelaar, die later dominee werd. Na een studie rechten in Leiden werd Van Heuven Goedhart aangenomen bij *De Telegraaf*. Binnen enkele jaren maakte hij deel uit van de hoofdredactie, vanaf 1930 was hij enig hoofdredacteur. In 1933 werd hij door eigenaar H.C.M. Holdert ontslagen, onder meer omdat Van Heuven Goedhart zich verzette tegen een te pro-Duitse koers van de krant.

Een maand later werd hij hoofdredacteur van het *Utrechtsch Nieuwsblad*. Die krant bouwde hij uit tot een vooraanstaand dagblad met landelijke uitstraling. De hoofdredacteur nam stelling tegen opkomend nazisme, zowel in Duitsland als in Nederland. In mei 1940, kort na de Duitse inval, werd hij om die reden ontslagen. Hij raakte betrokken bij het verzet en vanuit die positie kwam hij in contact met de illegale krant *Het Parool*. Van Heuven Goedhart leidde *Het Parool* vanaf 1942 tot hij medio 1944 moest vluchten, omdat de Duitse bezetter hem op de hielen zat. Hij wist door een spectaculaire tocht naar Londen te ontkomen, waar hij binnen een maand benoemd werd tot minister van Justitie in het kabinet Gerbrandy. In februari 1945 werd hij bewust overgeslagen voor een nieuwe benoeming in wat later het laatste oorlogskabinet Gerbrandy zou blijken.

Terug in Nederland werd hij na de bevrijding hoofdredacteur van *Het Parool*, maar hij maakte tegelijkertijd internationaal carrière. Van Heuven Goedhart maakte deel uit van de Nederlandse delegatie naar de Verenigde Naties. Op 1 januari 1951 werd hij benoemd tot Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de net opgerichte UNHCR. Dat zou hij tot aan zijn dood op 8 juli 1956 blijven.

Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann

Het project behelst een biografisch onderzoek met een koloniaalmilitair-historische inslag. Centraal staat de mate waarin Hirschmann exemplarisch was voor de Nederlandse, aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda opgeleide officier van het KNIL in een drietal decennia rond 1900.

Uiteraard wordt ingegaan op de persoon Hirschmann, maar de kern van het onderzoek beschrijft zijn plaatsingen en zijn omgevingsfactoren. In het bijzonder betreffen die zijn familie, de hem omringende bureaucratische systemen, waaronder de organisatie van het KNIL en het Ministerie van Koloniën, evenals overige werkomstandigheden.

Hirschmann was geen beroemdheid en werd gepensioneerd in de rang van luitenant-kolonel. Over beroemdheden in het KNIL zijn enkele biografieën verschenen. Maar biografieën die zich in detail richten op de ‘gemiddelde’ officier van het Oost-Indisch Leger zijn er niet. Een biografie die het leven en werk van Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann zo compleet mogelijk in beeld brengt, zou deze lacune kunnen opvullen.

Tot het leven en het werk van Hirschmann behoren ook zijn activiteiten na de afsluiting van zijn militaire carrière. Hij is 28 jaar ‘expat’ geweest, als gevolg waarvan men zou kunnen verwachten dat hij bij terugkeer met twee linkerhanden in de Nederlandse samenleving zou komen te staan. Het tegendeel is het geval geweest. Hij werd achtereenvolgens belastinginspecteur en burgemeester. Dit zijn functies waartoe in een aantal opzichten ruime kennis van en inzicht in de hoedanigheden van de samenleving noodzakelijk zijn.

Uiteindelijk zal worden nagegaan welke de betekenis en de invloed van de persoon en de functionaris Hirschmann zijn geweest. Hier zal de waarschijnlijkheid, dat hij er aan toe bijgedragen heeft dat de kolonie Suriname niet reeds in het begin van de twintigste eeuw voor Nederland verloren ging, een plaats krijgen. Daarnaast komt zijn geslaagde streven aan bod om het eiland Terschelling uit zijn door hoge werkloosheid ontstane lethargie te bevrijden.

Loe de Jong

Nooit eerder was een zo omvangrijke studie over een zo korte tijdspanne in de nationale geschiedenis geschreven door slechts één auteur die aan dit onderzoeksproject decennia onafgebroken heeft kunnen werken.

Hoe groot de kwaliteit van het standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van Loe de Jong ook is, dit monument over de bezettingsjaren heeft aan actualiteit ingeboet. Hoewel geen enkele onderzoeker het zich tot in lengte van jaren zal kunnen permitteren om dit ijkpunt te negeren (zowel om de eigen visie in feiten te staven als om het werk te bekritisieren), is de serie op onderdelen weerlegd en gedateerd. Dit blijkt uit de receptiegeschiedenis van het werk waarvan een uitgebreide bloemlezing verscheen als veertiende en laatste deel (1991) van de serie. Daarnaast zijn in recentere monografieën nieuwe vragen gesteld die andere inzichten en feiten hebben opgeleverd.

Nadat de auteur zich meer dan een decennium uit het publieke leven had teruggetrokken en in 2005 overleed, biedt een bijzonder aspect van dit levenswerk zich aan voor nader onderzoek: elke publieke discussie over de Tweede Wereldoorlog sinds 1945 was op de een of andere manier verbonden met Loe de Jong. Toen het laatste, dertiende deel van de serie (1988) verscheen had De Jong vrijwel een halve eeuw lang in het brandpunt gestaan

van de collectieve verwerking van het oorlogsverleden. De Jongs wetenschappelijke professionaliteit is onwrikbaar verbonden met het uitdragen van democratisch burgerschap. Hij heeft daarom geprobeerd de regie over dit onverwerkte verleden naar zijn hand te zetten. Als geschiedschrijver, publieke persoon bekend van krant, radio, film en tv en als directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD) wist hij een markant stempel te drukken op de collectieve beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog. Ook zijn socialistische politieke overtuiging, zijn vooroorlogs journalistiek werk als buitenlandredacteur van opinieblad *De Groene Amsterdammer* en zijn persoonlijke ervaringen tijdens de oorlog als (geassimileerde) jood hebben bijgedragen aan zijn onverzettelijke overtuiging dat hij een morele verplichting had om gerechtigheid te laten zegevieren over het kwaad van het nationaal-socialisme in het naoorlogse Nederland.

In dit onderzoek wordt een poging ondernomen om de positie en invloed te evalueren die De Jong heeft gehad op ingrijpende nationale thema's en incidenten als de buitenlandjournalistiek ten tijde van het neutrale Nederland in de tweede helft van de jaren dertig en gedurende de Koude Oorlog in de jaren vijftig en zestig, de geallieerde propaganda tijdens de bezetting, het voortdurende goed-fout debat, de Drie van Breda en de deconfiture van de bekende ARP-politicus Willem Aantjes. Vanuit het perspectief van de biografie kan worden belicht hoe zijn opinies zijn gevormd, welke cultuurhistorische factoren hebben ingewerkt op zijn meningsvorming en wat de rol van de journalistiek daarbij is geweest. Deze studie is van betekenis voor de geschiedenis van de opinievorming en de maatschappelijke werking van de journalistiek in de tweede helft van de twintigste eeuw in Nederland.

Willem Schermerhorn

Lang zag het er naar uit dat de boerenzoon Willem Schermerhorn niet door een politieke, maar door een wetenschappelijke loopbaan bekendheid zou verwerven. Reeds op 31-jarige werd hij hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft; als pionier van de luchtkartering zou hij internationale erkenning vinden. Maar aan het einde van de jaren dertig raakte hij zijdelings bij de politiek betrokken, toen hij voorzitter werd van Eenheid door Democratie, een beweging die zich tot taak stelde de opmars van de NSB tot staan te brengen. Aan dit

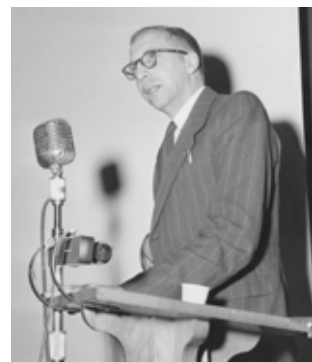
voorzitterschap had Schermerhorn zijn opsluiting tijdens de bezetting, met vele andere vooraanstaanden, in het gijzelaarskamp in Sint Michielsgestel te danken. Hier werd Schermerhorn leider van de gijzelaars; onder hen ontstond het idee dat hij de geschikte figuur zou zijn om als premier inhoud aan de politieke en maatschappelijke vernieuwing na de bevrijding te geven.

In de vroege zomer van 1945 benoemde koningin Wilhelmina hem, samen met Willem Drees, tot formateur van een kabinet van ‘Herstel en Vernieuwing’; Schermerhorn werd minister-president. In het jaar waarin Schermerhorn premier was, kwam ook de Partij van de Arbeid tot stand, als belichaming van de vernieuwing op politiek terrein. Maar bij de Kamerverkiezingen van 1946 bleek dat deze vernieuwing slechts door een minderheid van de Nederlandse bevolking werd gewenst; ook op politiek terrein keerden de vooroorlogse verzuilde kaders terug. Schermerhorn kon niet terugkeren als minister-president en ook was er voor hem geen andere post in het nieuwe kabinet weggelegd.

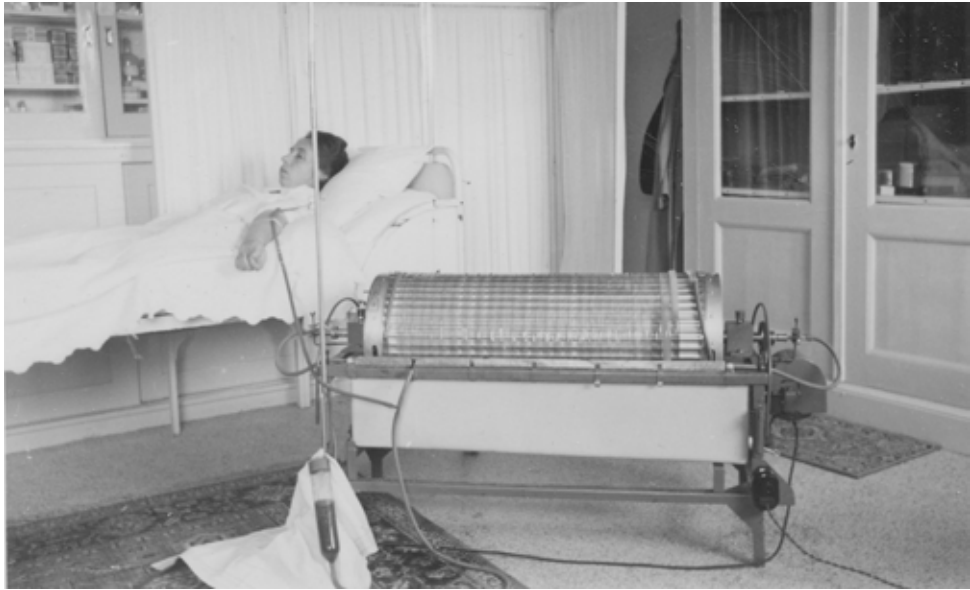
Als voorzitter van de Commissie Generaal werd hij naar Nederlands-Indië gezonden om in overleg met de leiders van de Republiek Indonesia een vreedzame oplossing voor het dekolonisatievraagstuk te vinden. Zo kwam in november 1946 het akkoord van Linggadjati tot stand. Maar doordat beide partijen zich niet aan de bepalingen van het akkoord hielden, mislukte Schermerhorns politiek, en werd door Nederland toch voor een gewelddadige ‘oplossing’ gekozen in de vorm van de eerste ‘politieele actie’ (juli 1947). Daarmee was Schermerhorns politieke rol uitgespeeld; na zijn terugkeer naar Nederland waren er geen belangrijke politieke functies meer voor hem weggelegd en besloot hij naar de wetenschap terug te keren. Pas de publicatie, in 1970, van het dagboek dat Schermerhorn in 1946-1947 in Batavia had bijgehouden, deed de belangstelling voor zijn persoon – tijdelijk – terugkeren.

W.J. Kolff

Prof.dr. Willem Johan ‘Pim’ Kolff (Leiden, 1911) is een van de eerste medici ter wereld die het lot van patiënten wilde verbeteren met het toepassen van technische hulpmiddelen. Hij is een van de belangrijkste pioniers ter wereld op het gebied van medische techniek in het algemeen en de introductie van kunstmatige organen in het bijzonder.

In 1942 ontwikkelde Kolff de eerste succesvolle kunstmatige nier. Drie jaar later redde hij met dit apparaat (samengesteld uit worstenvel van de slager, een waterpomp uit een T-Ford, een emailen spoelbak van een potten- en pannenfabriek, een naaimachinemotor en het aluminium van een neergeschoten Duitse bommenwerper) het leven van een 67-jarige nierpatiënt.

De kunstnier is zijn bekendste uitvinding, maar in de meidagen van 1940 zette Kolff tevens binnen vijf dagen de eerste bloedbank op het vasteland van Europa op, in het Zuidwalziekenhuis in Den Haag. Als onderzoeker aan de Cleveland Clinic Foundation in Cleveland (Ohio) wist Kolff in 1956 een kind aan het hart te opereren met behulp van een door hemzelf ontworpen hart-longmachine. In 1957 implanteerde Kolff een zelfgemaakt kunstmatig hart bij een hond. Kolff geldt hiermee als de uitvinder van het kunsthart. De eerste implantatie van het kunsthart van Kolff bij een mens vond plaats in 1982.

Zeker in de beginnendagen van zijn carrière in Nederland (1937-1950) stond Kolff vrijwel alleen in zijn overtuiging dat techniek medici kon helpen bij het behandelen van hun patiënten. Hij stuitte op grote weerstand; Kolff was naar de smaak van velen een te praktisch georiënteerd onderzoeker. Hij liet daarom in 1950 de knellende academische conventies van het Nederland van de wederopbouw achter zich en vertrok naar de Verenigde Staten. Na een moeizame aanpassingsperiode wist hij daar wereldfaam te verwerven

als vader van de kunstorganen. Amerikaanse instituten becijferden in 2003 dat zijn uitvindingen sinds 1943 meer dan 20 miljoen mensenlevens hebben gered, verbeterd of aanmerkelijk veraangenaamd. Toen Kolff in 2005 op 94-jarige leeftijd zijn actieve onderzoek moest staken, had hij 127 internationale prijzen gekregen en 13 eredoctoraten. Minimaal vier keer is hij genomineerd voor de Nobelprijs, voor het eerst al in 1947, maar dat bleef de enige relevante internationale prijs die hij nooit kreeg.

Anton Kröller

De naam van Anton Kröller is bij een groot publiek alleen nog bekend vanwege zijn echtgenote Helene Kröller-Müller, die met het geld van haar man een wereldberoemde kunstverzameling opbouwde. Toch was deze Rotterdamse ondernemer in de eerste helft van de twintigste eeuw een van de rijkste, machtigste en meest omstreden mensen van Nederland. Voor de Eerste Wereldoorlog was Kröller een succesvol zakenman, tijdens de oorlog bepaalde hij met een kleine groep zakenlieden voor een groot deel de buitenlandse en economische politiek van Nederland. In deze oorlogsjaren verwierf hij zich de bijnaam ‘ongekroonde koning van Nederland’.

Die reputatie bleef hij in de jaren twintig waarmaken, met het wereldomspannend bedrijf Müller & Co, een groot aantal commissariaten, betrokkenheid bij het ontstaan van Hoogovens en KLM, een kilometers ver strekkend landgoed De Hoge Veluwe, een warme vriendschap met de Duitse prins Hendrik en de internationaal opzienbarende kunstcollectie van zijn vrouw. In deze crisisjaren raakte zijn bedrijf echter in zwaar weer. Torenhoge schulden aan de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver), de bank waarvan Kröller ook commissaris was, leidden bijna tot het faillissement van zowel Robaver als Müller & Co.

Dit onderzoek naar Anton Kröller richt zich op de wisselwerking tussen de opmerkelijke persoonlijkheid van deze ondernemer en zijn geruchtmakende publieke leven, met nadruk op de opkomst en neergang van het bedrijf Müller & Co.

Helene Kröller-Müller

Tussen 1907 en 1938 stelde Helene Kröller-Müller een verzameling moderne beeldende kunst samen die op dat moment in West-Europa haar weerga nauwelijks kende. In eerste instantie verzamelde zij vanuit persoonlijke interesse, welke werd aangewakkerd door de kunstpedagoog H.P. Bremmer. Maar al snel, in 1911, ontstond bij haar het idee om voor de verzameling een museum te laten bouwen. Hiermee heeft zij de gemeenschap een ‘monument van cultuur’ willen nalaten, bestaande uit haar verzameling als een afspiegeling van de twee polen waarbinnen de moderne kunst zich volgens haar bewoog: het realisme en het idealisme (of wat tegenwoordig abstractie wordt genoemd). Dit doel heeft grote gevolgen gehad voor de wijze waarop Kröller-Müller haar collectie verder heeft uitgebreid: niet langer liet zij zich leiden door persoonlijke smaak, maar door de vraag of kunstwerken ‘eeuwigheidswaarde’ hebben.

Wie was deze vrouw, die pas op latere leeftijd een liefde voor kunst opvatte om vervolgens ieder aspect van haar leven en een aanzienlijk deel van het familiekapitaal in dienst hiervan te stellen? De kunsten speelden in de eerste veertig jaar van Kröller-Müllers leven nauwelijks een rol, waarom vertaalde haar ambitie zich dan toch in een kunstverzameling? En welke rol speelden haar echtgenoot Anton Kröller, de kunstpedagoog Bremmer en haar vertrouweling Sam van Deventer in haar leven en in de vorming van haar ideeën over kunst? Deze biografie zal enerzijds trachten dergelijke vragen over de persoon Kröller-Müller te beantwoorden. Anderzijds wordt de verzamelaar Kröller-Müller onderzocht; er wordt gekeken in welke mate zij exemplarisch was voor de Nederlandse (en eventueel West-Europese) verzamelaar van moderne kunst aan het begin van de twintigste eeuw.

Hoewel al eerder studies zijn verschenen over Helene Kröller-Müller, is er een lacune die opgevuld moet worden. De biografie van Helene Kröller-Müller die Sam van Deventer in 1956 publiceerde is nauwgezet, maar zeer persoonlijk. Twee meer recente publicaties over Helene Kröller-Müller profileren zich expliciet als schets. Een diepgravende, wetenschappelijke biografie die het leven en werk van Helene Kröller-Müller in beeld brengt, kan deze lacune opvullen.

Biografie J.C.J. (Han) Lammers

Toen Han Lammers in juli 2000 overleed, werd daar in de media veel aandacht aan besteed. In de necrologieën werd vooral gewezen op Lammers' werkzaamheden als wethouder in Amsterdam en landdrost in de Flevo-polder. Lammers werd na zijn overlijden omschreven als een daadkrachtige, eigenzinnige en vooral zelfverzekerde bestuurder. Hij was een 'eigenzinnige regent' en een 'bestuurlijke mannetjesputter met landelijke uitstraling'. Slechts een enkele keer werd een poging gedaan om de spanning tussen de bovenstaande typeringen met Lammers' verleden als kritische journalist en columnist en woordvoerder van Nieuw-Links onder woorden te brengen.

In dit promotieonderzoek vormt deze ogenschijnlijke ambivalentie in zijn leven en carrière een belangrijk uitgangspunt. Door te analyseren welke personen of gebeurtenissen van invloed waren op de ontwikkeling en verandering in zijn gedachtegoed, kan een zinrijke en verhelderende biografie van Lammers tot stand komen. De biografie zal zodoende een bijdrage leveren aan het discours over de journalistiek in Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw, de partijpolitieke richtingenstrijd binnen de PvdA in de jaren zestig en zeventig en aan het functioneren van het openbaar bestuur in de laatste decennia van de twintigste eeuw. Meer concreet wordt onderzocht welke rol Lammers als geëngageerd journalist in de jaren vijftig en zestig had in het publieke debat, op welke manier hij als prominent lid van Nieuw-Links trachtte ideeën binnen de Partij van de Arbeid te verwezenlijken, hoe Lammers als wethouder in Amsterdam functioneerde gedurende een voor het gemeentebestuur moeizame periode en op welke manier hij later als landdrost in de IJsselmeerpolders soms letterlijk invulling gaf aan de idee van de maakbare samenleving.

D.F. Malan

[Afrikaans] D.F. Malan is bekend as die Suid-Afrikaanse premier wat apartheid ingestel het. In 1994, 'n skamele veertien jaar gelede, het die party wat hy in 1948 aan bewind gebring het, sy greep op Suid-Afrika laat vaar en die weg voorberei vir 'n hersiening van Afrikaner geskiedenis en ook van D.F. Malan self.

Verbasend min is tot dusver oor D.F. Malan geskryf. Daar is slegs twee biografieë in omloop. Die een, wat in die laat 1960's gepubliseer is, handel oor die eerste helfde van sy lewe, terwyl die tweede, wat in die 1980's gepubliseer is, op die tweede helfde van D.F. Malan se lewe fokus. Beide biografieë is in Afrikaans geskryf, wat diegene wat Afrikaans nie kan lees nie, toegang tot inligting oor hom ontnem. Boonop is hulle ook gewortel in, wat in Suid-Afrikaanse historiografie bekend is as die Afrikaner nasionalistiese skool. Hulle is dus hagiografieë. D.F. Malan word deur sy biograwe, van wie een 'n persoonlike vriend was, uitgebeeld as 'n koersvaste en beginselvaste idealis, wat sy volk na die Beloofde Land gelei het. Vandag word daar skaars aandag aan hom gegee, behalwe vir terloopse en snydende opmerkings oor sy suur voorkoms en sy party se simplistiese en rassistiese beleid. Opinies oor D.F. Malan wissel dus van die een uiterste na die ander.

Nie net laat dit 'n gapende hiaat in die Suid-Afrikaanse historiografie nie, maar die student van Suid-Afrikaanse geskiedenis word ook die geleentheid ontnem om die kompleksiteit van Afrikaner nasionalisme in die twintigste eeu te begryp. Hierdie studie het dus twee doelwitte: om 'n beter begrip te vorm van 'n man wat 'n geweldige invloed op Suid-Afrika se geskiedenis gehad het en om daardeur die dinamika van Afrikaner nasionalisme in die eerste helfte van die twintigste eeu beter te verstaan.

Alice Nahon

Behalve Guido Gezelle verkocht geen enkele Vlaamse dichter meer bundels dan Alice Nahon (1896-1933). Haar poëzie werd ook enthousiast onthaald door de literaire kritiek in Vlaanderen en Nederland. Toch wordt haar werk nu afgedaan als sentimenteel gerijmel of ‘*Gartenlaube*-poëzie’, zoals Paul van Ostaijen het noemde. Manu van der Aa schrijft haar biografie. Hij zal onder meer aandacht besteden aan haar functioneren in de literaire wereld, aan haar relatie tot het Vlaams-nationalisme en aan haar voor die tijd onconventionele houding tegenover seksualiteit en relaties.

Van der Aa is tijdens dit project als toegevoegd onderzoeker werkzaam aan het Biografie Instituut. Dit project ging per 1 september 2006 van start en wordt mogelijk gemaakt door subsidies van het Vlaamse en Nederlandse Fonds voor de Letteren en het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK).

Radio Oranje

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak werd radio beschouwd als een volwaardig wapen, net zo belangrijk als de landmacht, de luchtmacht of de vloot. Radio was beter dan enig ander medium in staat om een levensecht beeld op te roepen van een gebeurtenis en de luisteraar hier emotioneel bij te betrekken. De geallieerden gebruikten de radio in de oorlog om de bevolking van het bezette Europa moed in te spreken, instructies te geven en nieuws te verstrekken. Beroemdheden als de schrijver Thomas Mann en de antropoloog Claude Lévi-Strauss leenden hun stem aan de geallieerde zaak. Voor de Nederlandstalige radio vochten de schrijvers A. den Doollaard en Herman de Man en de journalisten Loe de Jong en Henk van den Broek op hun manier voor een geallieerde overwinning. Zij spraken voor Radio Oranje, het radiostation dat in juli 1940 door de Nederlandse regering in ballingschap in Engeland werd opgericht om contact te houden met de bevolking in bezet Nederland. Als regeringsomroep had Radio Oranje een gezag dat andere Nederlandstalige radiostations zoals de Nederlandse afdeling van de BBC of het WRUL-station uit Boston ontbeerden.

Sinke bestudeerde archieven in Berlijn, Londen, Tel Aviv en spoorde nog levende medewerkers op in Nederland en daarbuiten, op zoek naar het verhaal achter de uitzendingen. Hij achterhaalde wat de regering precies probeerde te bereiken met Radio Oranje, met welke problemen Radio Oranje worstelde en hoe de uitzendingen werden ontvangen in Nederland. Uit zijn naspeuringen blijkt dat Radio Oranje behalve gerespecteerd ook omstreden was tijdens de bezetting. Zijn onderzoek werpt een nieuw licht op de verhouding tussen de regering in ballingschap en het verzet in Nederland, de ontwikkeling van de Nederlandse radiojournalistiek in de jaren 1935-1945 en leidt tot een beter begrip van propaganda in oorlogstijd.

Tot nu toe ontbreekt een wetenschappelijke studie die de geschiedenis van Radio Oranje in al zijn aspecten belicht. Loe de Jong stipt in de verschillende delen van *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* de geschiedenis en het beleid van Radio Oranje slechts kort aan. Het meest uitgebreid is nog de scriptie van de Duitse student Communicatiewetenschappen Martin Bott. Hij heeft echter geen onderzoek gedaan in Engelse archieven naar de Engelse invloed op de uitzendingen van Radio Oranje, een belangrijk gemis aangezien Radio Oranje alleen bij de gratie van de Engelsen mocht uitzenden.

Jan Wier

De arts Jan Wier staat bekend als eerste serieuze tegenstander van de heksenvervolging. In zijn boeken *De praestigiis daemonum* of *Over duivelse begoochelingen* uit 1563 en *De lamiis* of *Over de heksen* uit 1577 noemde hij het onzin dat oude vrouwen een verbond sloten met de duivel en daaraan een tovermacht ontleenden waarmee ze anderen de duivel aandeden. De heksenprocessen achtte hij onrechtmatig omdat ze over niet-bestaande misdrijven gingen en omdat verdachten gefolterd werden, vernederd, opgesloten in mensonwaardige omstandigheden en werden onderworpen aan de waterproef. Anders dan veel tijdgenoten maakte hij een onderscheid tussen heksen en kettters, al noemde hij verbranding, ophanging of vierending voor beide groepen onaanvaardbaar.

Omdat Jan Wier sommige heksen geestesziek noemde, geldt hij als een grondlegger van de moderne psychiatrie. Verder bepleitte hij een menselijke behandeling van (sommige) verdachten, waarmee hij een verdediger lijkt *avant la lettre* van de mensenrechten. Het is dus niet verwonderlijk dat hij tal van bewonderaars heeft gekend, onder wie Karl Marx en Sigmund Freud. Critici menen dat hij de heksenvervolging onbedoeld heeft aangewakkerd en dat hij ten onrechte geldt als een boegbeeld van de psychiatrie. Antipsychiater Thomas Szasz bijvoorbeeld zag hem in de tweede helft van de twintigste eeuw als de grondlegger van een gezondheidszorg die lastige mensen opslot en monddood maakte.

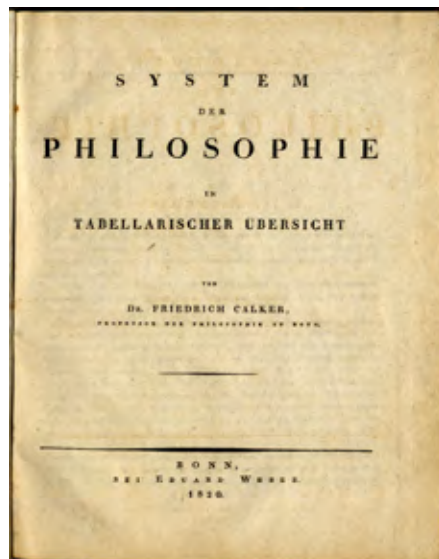
Wie was Jan Wier en wat bracht hem tot standpunten die in zijn tijd allesbehalve populair waren? Wat is zijn maatschappelijke en wetenschappelijke nalatenschap? Waar komen de opvallend tegenstrijdige opvattingen over zijn betekenis vandaan en hoe komt het dat het grote publiek hem zo goed als vergeten is?

2.2 Familie-archief

Fijnproevers en smaakmakers. Burgerlijke cultuur in Groningen tussen nationalisme en kosmopolitisme (1870-1970).

Het beoogde onderzoek is gebaseerd op het archief van de familie Van Calker-Clemens Schröner, dat aan het Biografie Instituut in Groningen beschikbaar is gesteld voor onderzoek. Het rijkgeschakeerde archief biedt een prachtige inkijk in het leven van drie opeenvolgende generaties van dezelfde familie in Groningen in de periode van plusminus 1870 tot 1970. De bloei van deze familie valt grotendeels samen met het succes van het burgerlijk milieu waartoe zij behoorden. Als fijnproevers en smaakmakers oftewel consumenten en producenten van allerlei vormen van cultuur vervulde de burgerij in deze periode een voortrekkersrol.

Links: *Geschiedenis van de muziekschool te Groningen* door E. Clemens Schröner. Rechts: publicatie van F. [van] Calker (1820).

2.3 Aspirant-biografen

Het Biografie Instituut blijkt een grote aantrekkingskracht te hebben op onderzoekers c.q. aspirant-biografen. Gemiddeld meldden zich maandelijks drie aspirant-biografen. Sommige voorstellen werden direct afgewezen, omdat ze niet stroken met de inhoudelijke doelstellingen van het instituut, of anderszins omdat er te weinig gronden zijn om gekwalificeerde begeleiding via het Biografie Instituut te mobiliseren of omdat het voorgestelde onderzoek zich richt op een periode waar het instituut zich niet op concentreert. Verzoeken om begeleiding van welke aard dan ook buiten het promotietraject werden niet in behandeling genomen, studenten uitgezonderd. Wel werden, desgevraagd, adviezen gegeven aan reeds gepromoveerden die biografisch onderzoek willen doen.

Selectie

De selectie van alle aspirant-biografen vond plaats op basis van een werkplan. De intensiviteit van het selectieproces vormt een punt van zorg, omdat de selectiewerkzaamheden een grote druk leggen op de formatiecapaciteit van het instituut. Desalniettemin heeft het Biografie Instituut veel tijd gestoken in initiatieven die moeten leiden tot promotieplaatsen, om op die wijze het eigen beleid van het instituut gestalte te kunnen geven. De promotieplaatsen ten behoeve van de projecten Loe de Jong, Anton Kröller, Helene Kröller-Müller en Alice Nahon zijn daar succesvolle voorbeelden van.

2.4 Congressen

The art collector: between philanthropy and self-glorification

Op 5 en 6 juni 2008 organiseerde het instituut in samenwerking met het Groninger Museum het tweedaagse internationale congres ‘The art collector: between philanthropy and self-glorification’.

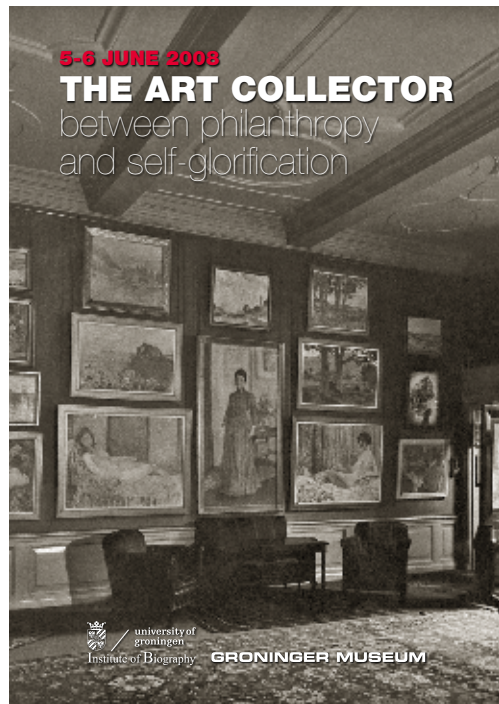
Of het gaat om de doorbraak van Vincent van Gogh, Jackson Pollock of de Young British Artists, het zijn veelal particuliere verzamelaars die hier een voortrekkersrol in hebben vervuld. Filantropie lijkt daarbij de grote drijfveer te zijn: het is het gedoodverfde motief om eigen vermogen uit te geven aan al dan niet bekende kunst. Maar hebben verborgen, minder verheven motieven niet minstens even grote invloed op het ontstaan van collecties? Willen verzamelaars zich niet vooral onderscheiden met hun collectie? Laten zij zich niet overwegend drijven door hun behoefte hun status en smaak te etaleren en hun naam te vereeuwigen? Kortom: worden verzamelaars niet vooral gedreven door zelfverheerlijking?

Behalve het blootleggen van de verschillende motieven om te verzamelen evenals de bijbehorende methodes en merites, heeft dit congres een breder doel. Door de mogelijkheden van interdisciplinair en vergelijkend onderzoek op het gebied van verzamelen te bestuderen, hopen we het academische debat en onderzoek op dit terrein een nieuwe impuls te geven. Het accent van het congres ligt daarbij op de late negentiende en vroege twintigste eeuw – de hoogtijdagen van het particuliere verzamelen – om zodoende met aansprekende voorbeelden hedendaagse (potentiële) verzamelaars te inspireren.

Het congres werd mogelijk gemaakt door bijdragen van de Onderzoeksschool Geesteswetenschappen Groningen (OGWG), ICOG/RUG, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), Stichting Nicolaas Muleriusfonds. Een verslag van dit congres staat achterin dit jaarverslag als bijlage.

Charisma en sociale bewegingen in opkomst

Het Biografie Instituut en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis bereiden een internationale conferentie voor op 5 en 6 november 2008 over de vraag welke plaats charisma toekomt in het optreden van zogenaamde grote figuren in beginnende sociale bewegingen. In de discussies over de ontwikkeling van sociale bewegingen wordt een consistente historische en transculturele theorie van het charismatisch leiderschap gemist. Weliswaar beschikken we over de benadering van Weber, maar net als bij die van Robert Michels en van het latere sociale bewegingsonderzoek overheerst een politicologische en sociologische invalshoek. De conferentie heeft ten doel Webers theorie van het charisma historisch en transcultureel te toetsen.

2.5 Digitaliseringsproject

In samenwerking met het digitaliseringsbedrijf BoekopCD is een digitaliseringsproject opgezet, gecoördineerd door Ilja Hengeveld. Het doel van dit project is om snellere en gemakkelijker toegang tot biografisch onderzoeksmateriaal te verkrijgen en nieuwe mogelijkheden tot onderzoek mogelijk te maken. Als eerste is de serie *Mannen van Beteekenis in onze dagen. Levensschetsen met portretten* (1870-1895) gedigitaliseerd. Deze serie bestaat uit 25 boekdelen met in totaal bijna 10.000 pagina's. Ook de vervolgserie *Mannen en Vrouwen van Beteekenis in onze dagen. Levensschetsen en portretten* (19 delen) is gedigitaliseerd. Tot nu toe zijn de volgende publicaties digitaal beschikbaar gemaakt voor onderzoek:

Feller, F.X. de, *Geschiedkundig woordenboek* [titel ingekort], 28 delen (1828-1848).
Glasius, B., *Biografisch woordenboek van Nederlandsche Godgeleerden*, 1851.
Japikse, N., *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*.
Molhuysen, P.C., *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, 10 delen (1911-1937).
Kruseman, A.C., *Mannen van beteekenis in onze dagen*, 25 delen (1870-1895).
Kruseman, A.C., *Mannen en vrouwen van beteekenis in onze dagen*, 19 delen (1895-1925).

In samenwerking met de Universiteitsbibliotheek van de RUG worden deze series op het interne universiteitsnetwerk beschikbaar gesteld voor onderzoek, te vinden via de website van het Biografie Instituut.

Eerste deel van het gelijknamige tijdschrift dat vooraf ging aan de gebonden delen van *Mannen van Beteekenis in onze dagen*.

2.6 Encyclopedie geschreven pers

In samenwerking met het onderzoeksinstituut Centre d'histoire de Sciences Po te Parijs is begonnen aan het project *De Encyclopedie van de Geschreven Pers in de 20ste eeuw in Europa*. Er zal een Franstalige en een Engeltalige editie verschijnen van deze encyclopedie van de geschreven pers in 24 Europese landen. De coördinatie van het Nederlandse gedeelte, dat ook als afzonderlijk Nederlandstalig boek zal verschijnen, is in handen van het Biografie Instituut.

3 mei dag van de persvrijheid

25 april 2008 – De Journalist 17

Encyclopedie van de Europese pers

IN 2010 VERSCHIJNT DE ENCYCLOPEDIA VAN DE EUROPESE GESCHREVEN PERS IN DE 20STE EEUW. VIERENTWINTIG LANDEN NEMEN DEEL AAN DIT PROJECT. 'ALLE LANDEN HEBBEN EEN PERSGESCHIEDENIS MAAR WAT WETEN WE EIGENLIJK VAN WAT ZICH IN EUROPA HEEFT AFGESPEELD?', ZEGT PROFESSOR HANS RENDERS, VERANTWOORDELIJK VOOR HET NEDERLANDSE GEDEELTE. HIJ ZOEKT NOG MEDEWERKERS EN ADVISEURS.

Connie Wiering

Het idee sudderde al enkele jaren. Hans Renders en zijn Franse collega Laurent Martin voerden lange gesprekken over hoe je moet reageren op geluiden als zou het einde van de geschreven pers in zicht zijn. 'Tegenspreken of protesteren heeft weinig zin', zegt Renders, 'je kunt die suggestie beter als argument inzetten om nu eens de geschiedenis van de geschreven pers helder op papier te zetten.' Martin kwam te werken bij het gezaghebbende onderzoeksinstituut Centre d'histoire de Sciences Po in Parijs en kreeg daar de mogelijkheid om dit wetenschappelijke project op te starten. De Encyclopedie van de Geschreven Pers in de 20ste eeuw in Europa wordt gefinancierd door zowel Sciences Po als de Parijse uitgeverij Robert Laffont. Naast de Franstalige editie komt er ook een Engelstalige.

In ruim vier miljoen lettertekens brengen specialisten uit 24 landen het overzichtswerk tot stand. 'Nederland heeft een rijke perstraditie maar we weten niet wat de waarde daarvan is omdat er geen vergelijkend onderzoek bestaat. We weten bijvoorbeeld nauwelijks hoe de censuur en propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft uitgepakt in andere landen. Tijdens de bezetting bestond hier de Deutsche Zeitung in den Niederlanden. De Belgische editie heette Brüsseler Zeitung. Er waren in totaal 26 edities maar we weten niet of er een gemeenschappelijke redactie was.'

Drie invalshoeken zijn leidend voor de encyclopedie: biografisch, institutioneel en thematisch. 'Van daaruit gaan we kijken welke accenten voor een land belangrijk zijn. In het biografische deel zal het logisch zijn dat je daarin de journalist van de 20ste eeuw portretteert of de toonaangevende hoofdredacteuren. In het institutionele gedeelte zal de invloed van de vakbond aan de orde komen, de uitgeverijen, de perscombinaties. In het thematische gedeelte zullen onderwerpen zoals persvrijheid of verzuiling worden besproken.' De drie invalshoeken zijn vervat in een lange gloslijst van onderwerpen waaruit Renders en zijn toekomstige team vijftig zogenaemde *entries* gaan samenstellen, waarmee Nederland wordt ontsloten in zo'n 45.000 woorden. De uitge-

breide lijst bestaat nu nog uit 136 onderwerpen. 'Moeten we het voor het Nederlandse gedeelte gaan hebben over distributie, koloniën, naoorlogse zuivering, abonnees, druktechniek, redactiestatuu? Of de regionale pers? Groot-Brittannië kent geen regionale pers, Duitsland wel. De Frankfurter Allgemeine wordt overal gelezen maar is wel de krant van Frankfurt. Dat is interessante kennis.'

Wat er uiteindelijk in de Nederlandse editie komt te staan, wil Renders niet alleen bepalen. 'Ik wil graag een discussie op gang brengen met een club mensen die gaat vaststellen wat nu echt belangrijk is voor die vijftig hoofdstukken. Ik kan me voorstellen dat we daarvoor bijeenkomsten organiseren en publicaties initiëren.' Renders heeft nog bijna twee jaar om het Nederlandse gedeelte samen te stellen. 'Mijn planning is dat ik in de herfst adviseurs en medewerkers om me heen heb verzameld die de lijst van onderwerpen terugbrengt tot 50 *entries*.'

Wie belangstelling heeft om te adviseren of (tegen betaling) bijdragen te leveren kan mailen naar j.w.renders@rug.nl.

Reclamebijlet voor Het Nieuwsblad voor Nederland dat omstreeks 1900 als bijvoegsel bij deze krant verspreid werd.

Prof.dr. Hans Renders is directeur van het Biografie Instituut Groningen en tevens verbonden aan de Masteropleiding Journalistiek van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Tot 1998 was hij werkzaam bij de Academie voor Journalistiek in Tilburg. Vanaf de oprichting in 2003 is Renders buitenlandredacteur en medewerker van het Parijs uitgegeven tijdschrift *Le temps des Médias. Revue d'histoire*.

2.7 Publicaties

Wetenschappelijke publicaties

- Korf, Lindie, 'Behind every man: D.F. Malan and the women in his life, 1874-1959', in: *South African Historical Journal* [augustus 2008].
- Renders, Hans, 'Oude levens, nieuwe kwesties', in: Rob Bindels & Ben van Melick, *Oude levens, nieuwe kwesties*, Huis voor de Kunsten Limburg, Roermond 2007, p. 14-27.
- Renders, Hans, 'Het zelfbewustzijn van de biograaf. Waarom de biografie geen roman is', in: *Het beste uit de tijdschriften 2007. De keuze van Margot VanderStraeten*, Brussel 2007, p. 62-69.
- Renders, Hans, 'Actualiteitswaarde van biografica. Over biografische woordenboeken in de negentiende eeuw', in: *Nieuw Letterkundig Magazijn* xxv(2007)1-2, december, p. 16-23.
- Renders, Hans, "'Misschien ligt mijn functie als uitgever [jong] een nieuw veld open". Bert Bakker en het uitgeefklimaat in de jaren veertig en vijftig' [samen met Sjoerd van Faassen], in: *Bert Bakker (1912-1969)*, Garant-Uitgever, Antwerpen 2008. [ook verschenen in een tijdschrifteditie: *ZL; Literair-Historisch Tijdschrift* 7(2008)1 [=2], februari, p. 8-53.
- Renders, Hans, *De zeven hoofdzonden van de biografie. Over biografen, historici en journalisten*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2008, 64 blz.
- Renders, Hans, 'Did Pearl Harbor Change Everything? The Deadly Sins of Biographers', in: *Journal of Historical Biography* 2(2008)3 (juni), p. 88-113.
- Renders, Hans, 'De corebusiness van de biograaf – Over biografieën van ondernemers en schrijvers', in: Jacques van Gerwen, Marcel Metzger en Hans Renders, *De ondernemersbiografie. Mythe & Werkelijkheid*, p. 9-23.
- Smits, Boudewijn J., 'Zwijgen en spreken in de affaire Aantjes', in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 10(2007)2, p. 65-89.
- Stutje, J.W., 'Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919), Revolte en melancholie: romantiek in Domela's kritiek op de moderniteit', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 5(2008)2 [ter perse].

Vakpublicaties

- Aa, Manu van der, 'Alice Nahon: van "weemoedig kwijnmeisje" tot "femme fatale"', in: Elke Brems [e.a.] (red.), *Achter de verhalen: over de Nederlandse literatuur van de twintigste eeuw*. Leuven 2007, p. 257-267.
- Aa, Manu van der, recensie van Willem Maas (ed.), *De Briefwisseling tussen E. du Perron en Jacques Gans 1933-1936*, in: *Streven* 74(2007)8, september, p. 760-761.
- Aa, Manu van der, 'Corresponderen met Maurice Gilliams', recensie van Stijn Vanclooster (ed.), *De briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Emmanuel de Bom en Liesbeth van Melle* (ed.), *De briefwisseling tussen Maurice Gilliams en Maurice Roelants*, in: *Streven* 74(2007)9, oktober, p. 851-854.
- Aa, Manu van der, 'De schone dagen van Alice Nahon en Hein Boeken', in: *Zuurvrij*. Berichten uit het AMVC-Letterenhuis, nr. 13 (december 2007), p. 6-12.
- Aa, Manu van der, recensie van Matthijs de Ridder, *Aan Borms. Willem Elsschot, een politiek schrijver*, in: *Kunsttijdschrift Vlaanderen* 57(2008), februari, p. 57.
- Korf, Lindie en Haarhoff, J., 'Tony Brink: Baanbreker van Suid-Afrikaanse Ingenieursgeologie', in: *Civil Engineering*, 16(2008)7, juli, p. 2-7.
- Langeveld, Herman, 'Eerherstel voor de NSB?', in: *Openbaar bestuur. Tijdschrift voor beleid, organisatie en politiek* 17(2007)2, september, p. 11-16.
- Langeveld, Herman, 'Handboekschrijver, biograaf en betrokken collega', in: Theo Engelen en Alexander van Kessel (red.), *Een leven vol geschiedenis/Een leven met geschiedenis. Biografische schetsen over prof.dr. J.L.J. Bosmans*, Nijmegen 2007, p. 80-85.
- Langeveld, Herman, 'Willem Schermerhorn en de Schermer', in: *Een nieuwe chronyke van het Schermereiland* 24(2007)4, december, p. 161-175.
- Renders, Hans, recensie Leo Brawand, *Der Spiegel – ein Besatzungs-kind: Wie die Pressefreiheit nach Deutschland kam*, in: *Media Facts* 10(2007)4, augustus, p. 43.
- Renders, Hans, recensie Elke van Cassel, *A Cold War Magazine of*

- Causes. A Critical History of The Reporter 1949-1968*, in: *Media Facts* 10(2007)4, augustus, p. 45.
- Renders, Hans, recensie Elia Barceló, *Bal Masqué*, in: *Vrij Nederland* 1-9-2007.
 - Renders, Hans, 'Polak, Johan Bertus Wouter', in: *Joden in Nederland in de Twintigste Eeuw. Een biografisch woordenboek*, redactie Rena Fuks-Mansfeld [e.a.], Winkler Prins/Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht 2007, p. 245-246.
 - Renders, Hans, recensie Sophie Zijlstra, *Mevrouw Couperus. Roman*, in: *Vrij Nederland* 13-10-2007.
 - Renders, Hans, recensie Olf Praamstra, *Busken Huet. Een biografie*, in: *Historisch Nieuwsblad* oktober 2007, p. 70-71.
 - Renders, Hans, recensie Marilyn Nissenson, *The Lady Upstairs – Dorothy Schiff and The New York Post*, in: *Media Facts* 10(2007)5, oktober, p. 63.
 - Renders, Hans, recensie Paul Rutten, *Digitalisering en dynamiek. Over de consequenties van de digitale revolutie voor de media-industrie, in het bijzonder de uitgeverij* en Adriaan van der Weel [red.], *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis*, in: *Media Facts* 10(2007)5, oktober, p. 65.
 - Renders, Hans, recensie Jacob Hiegentlich, *Het zotte vleesch: Mirjam – Provincie – Vlucht uit de vrouwenwereld – Gedichten, met een biografische schets door Peter J.A. Nissen*, in: *Het Parool* 1-11-2007.
 - Renders, Hans, recensie Koen Hilberdink, *Hans Lodeizen. Biografie*, in: *Het Parool* 22-11-2007.
 - Renders, Hans, recensie Gail Pool, *Faint Praise: The Plight of Book Reviewing in America*, in: *Vrij Nederland* 1-12-2007.
 - Renders, Hans, recensie Bart van Dijk en Joost van Mierlo, *Bestuur onder vuur. De machtsstrijd om VNU*, in: *Media Facts* 10(2007)6, december, p. 54.
 - Renders, Hans, recensie Claire Blandin, *Le Figaro. Deux siècles d'histoire*, in: *Media Facts* 10(2007)6, december, p. 57.
 - Renders, Hans, recensie Eveline Gans, *Jaap en Ischa Meijer. Een joodse geschiedenis, 1912-1956*, in: *Historisch Nieuwsblad* 17(2008)1, februari, p. 72-73.
 - Renders, Hans, recensie Hans Vervoort, *Het bedrijf. Deel 1. Opwinding*, in: *Media Facts* 11(2008)1, februari, p. 52.
 - Renders, Hans, recensie Don Tapscott & Anthony D. Williams, *Wikinomics. Hoe samenwerking door iedereen met iedereen alles verandert*, in: *Media Facts* 11(2008)1, februari, p. 53.

- Renders, Hans [onder mederedactie en met voorwoord van] *Uitgever Bert Bakker (1912-1969)*, Garant-Uitgever, Antwerpen 2008. [ook verschenen in een tijdschrifteditie: *ZL; Literair-Historisch Tijdschrift* 7(2008)1 [=2], februari.
- Renders, Hans, 'Oude levens, nieuwe kwesties', in: *Het Parool* 13-3-2008.
- Renders, Hans, recensie John Stape, *De vele levens van Joseph Conrad. Een biografie*, in: *Vrij Nederland* 12-4-2008.
- Renders, Hans, recensie *Breaking News. How the Associated Press has covered War, Peace, and Everything Else*, [diverse auteurs] voorwoord David Halberstam, in: *Media Facts* 11(2008)2, april, p. 57.
- Renders, Hans, recensie Martina Lauster, *Sketches of the Nineteenth Century. European Journalism and its Physiologies, 1830-50*, in: *Media Facts* 11(2008)2, april, p. 59.
- Renders, Hans, recensie Helge Hesse, *Dan liever de lucht in! De wereld-geschiedenis in 75 beroemde uitspraken*, in: *Het Parool* 30-4-2008.
- Renders, Hans, recensie Corrado Hoorweg, Michael Valetton en Olaf Weyand (red.), *Aan der droomen torentrens. Werk en leven van Vincent Weyand 1921-1945*, in: *Het Parool* 7-5-2008.
- Renders, Hans, recensie Andrew Keen, *De @-cultuur. Hoe internet onze beschaving ondermijnt*, in: *Media Facts* 11(2008)3, mei, p. 67.
- Renders, Hans, recensie Egbert Dommering, *Gevangen in waarneming*, in: *Media Facts* 11(2008)3, mei, p. 69.
- Renders, Hans, recensie Piet Calis, *Vondel. Het verhaal van zijn leven (1587-1679)*, in: *Vrij Nederland* 7-6-2008, p. 62-63.
- Renders, Hans, recensie *Gisèle en haar onderduikers*. Samengesteld door Michael Defuster en Erik Somers, in: *Het Parool* 25-6-2008.
- Renders, Hans, recensie Laura Thompson, *Agatha Christie. De Biografie*, in: *Vrij Nederland* 29-7-2008.

- Rovers, Eva, 'Een moderne Middeleeuwer. Biografie van Pierre Cuypers', recensie van A.J.C. van Leeuwen, *Pierre Cuypers. Architect 1827-1921*, in: *Biografie Bulletin* 17(2007)3, p. 53-56.
- Rovers, Eva, 'De biografie als methode. Helene Kröller-Müller als case study', in: *Biografie Bulletin* 18(2008)1, p. 35-38.

- Smits, Boudewijn J., 'Broer, bibliotheek, buurman, affaire. Affaire van bewust complot tegen CDA-fractieleider was in 1978 geen sprake, blijkt uit nader historisch onderzoek', in: *de Volkskrant* 29-12-2007.

JACQUES VAN GERWEN, MARCEL METZE
& HANS RENDERS [RED.]

DE ONDERNEMERS- BIOGRAFIE

Boom | BIOGRAFIE INSTITUUT

- Stutje, J.W., 'Ernest Mandel (1923-1995), Dagdromen van de revolutie', in: *Vlaams Marxistisch Tijdschrift* 41(2007)4, p. 11-17.
- Stutje, J.W., 'Ben Polak', in: *Joden in Nederland in de Twintigste Eeuw. Een biografisch woordenboek*, redactie Rena Fuks-Mansfeld [e.a.], Winkler Prins/Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht 2007, p. 242-243.
- Stutje, J.W., 'Paul de Groot', in: *Joden in Nederland in de Twintigste Eeuw. Een biografisch woordenboek*, redactie Rena Fuks-Mansfeld [e.a.], Winkler Prins/Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht 2007, p. 114-115.
- Stutje, J.W., 'David Wijnkoop', in: *Joden in Nederland in de Twintigste Eeuw. Een biografisch woordenboek*, redactie Rena Fuks-Mansfeld [e.a.], Winkler Prins/Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht 2007, p. 343-244.
- Stutje, J.W., 'Ernest Mandel, Denker in opstand', in: *Spanning* 9(2007)8, september, p. 15-18.

Lezingen en wetenschappelijke activiteiten

- Aa, Manu van der, 03-10-2007, Culturele Kring Ex-Libris, Borgerhout (B). 'Alice Nahon'.
- Aa, Manu van der, 17-05-2008, ANBF, Chaumont-Gistoux (B). 'Du Perron en Alice Nahon'. Lezing voor Tweetalig colloquium gewijd aan het werk van E. du Perron.
- Korf, Lindie, 24-6-2008, Zuid-Afrika Huis, Amsterdam. 'Volksmannen en Volkmoeders: D.F. Malan and the ideal Afrikaner nationalist'.
- Langeveld, Herman, 10-10-2007, Graft-Noordeinde. 'Schermerhorn en de Schermer'. Lezing voor de Oudheidkundige Vereniging 'Het Schermereiland'.
- Renders, Hans, 30-8-2007, Academiegebouw, Groningen. Inleiding Letterenlezing, interview met Annejet van de Zijl voor de opening van het Academisch jaar.
- Renders, Hans, 10-10-2007, Historisch Café, Amsterdam. 'Het beste geschiedenisboek', lezing over de vijf boeken die genomineerd zijn voor het beste geschiedenisboek: 'De Historisch Nieuwsblad/Volkskrant Prijs'.
- Renders, Hans, 26-10-2007, De Industriële Groote Club, Amsterdam. Jurylid 'Moedigste hoofdredacteur 2006'.
- Renders, Hans, 1-11-2007, Faculteit Godgeleerdheid, Groningen. 'Religie en Biografie', lezing over recent biografisch onderzoek en een aantal

- problemen en ontwikkelingen die betrekking hebben op het thema religie en biografie.
- Renders, Hans, 12-12-2007, Allard Pierson Museum, Amsterdam. Gespreksleider 'Dialogo op de Turfmarkt' met Hetty van Rooijen naar aanleiding van het verschijnen van *Beroemde Grieken* van Ploutarchos.
 - Renders, Hans, 15-1-2008, Athena's Boekhandel, Groningen. Interview met Olf Praamstra voor Literair Dispuut Flanor Olf Praamstra, naar aanleiding van zijn biografie van Conrad Busken Huet.
 - Renders, Hans, 4-3-2008, Academiegebouw, Groningen. Oratie 'De zeven hoofdzonden van de biografie'.
 - Renders, Hans, 5-3-2008, Felix Meritis, Amsterdam. Gespreksleider debat 'Hoe gaat de historicus om met zijn verleden'.
 - Renders, Hans, 13-3-2008, televisiezender Het Gesprek. Interview door Gijs Groenteman en Teun van de Keuken in de reeks *Spraakmakers* met Henk Wesselink en Hans Renders.
 - Renders, Hans, juni 2008, panellid 'Elsevier Faculty Rating 2008'.

 - Rovers, Eva, 6-6-2008, Groninger Museum, 'Helene Kröller-Müller and the Status of modern art'. Lezing voor congres: 'The Art Collector: Between Philanthropy and Self-Glorification', congres georganiseerd door het Biografie Instituut in samenwerking met het Groninger Museum.
 - Rovers, Eva, 16-6-2008, Stedelijk Museum Schiedam, 'Het belang van verzamelaars voor het galeriewezen'. Lezing voor ledenvergadering Nederlandse Galerie Associatie.

 - Smits, Boudewijn J., 18-9-2007, Amsterdam. 'Leven en werk Loe de Jong', lezing voor het Verzetsmuseum in Amsterdam.
 - Smits, Boudewijn J., 25-2-2008, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag. 'Onderzoeksopzet biografie Loe de Jong', lezing voor de bijeenkomst 'Politieke Geschiedenis tussen Instituten en Biografie' van het Netwerk Politieke Geschiedenis (NPG).

 - Stutje, J.W., 30-11-2007, Sectie Geschiedenis van de VUB, Brussel. 'De armoede van de biografie, een bespiegeling', Lezing in het kader van het mastercollege: Interactie tussen geschiedenis en psychologie.
 - Stutje, J.W., 1-12-2007, Boekhandel De Groene Waterman, Antwerpen. 'Ernest Mandel en de Oktober revolutie', Lezing Colloquium n.a.v. 90 jaar Oktoberrevolutie, organisatie IMAVO, Masereelfonds.

- Stutje, J.W., 1-5-2008, Boekhandel De Rooie Rat, Utrecht. ‘Van toen en straks, De moeizame relatie tussen politiek en vakbeweging’, 1 mei lezing.
- Stutje, J.W., 5-6-2008, Fryske Akademie, Leeuwarden. ‘Die het best kan lijden, brengt het meest tot stand’, Over het charisma van Ferdinand Domela Nieuwenhuis en Pieter Jelles Troelstra, lezing bij het afscheidssymposium voor Johan Frieswijk: Biografie & Arbeidersbeweging.
- Stutje, J.W., 10-6-2008, Instituut voor Geschiedenis, Leiden. ‘Het charisma van Ferdinand Domela Nieuwenhuis’, lezing voor de sectie Vaderlandse Geschiedenis.

2.8 Redacteurschappen en adviescommissies

In het academiejaar 2007-2008 was Herman Langeveld voorzitter van de Werkgroep Biografie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Shirley Haasnoot en Hans Renders waren lid van het bestuur. Deze werkgroep geeft het *Biografie Bulletin* uit.

Ten behoeve van het Comité van Ministers Vlaanderen en Nederland van de Nederlandse Taalunie was Hans Renders tot juni 2008 lid van de adviesraad. Daarnaast was Renders redacteur van het Vlaams-Nederlandse wetenschappelijke tijdschrift *ZL. Literair-historisch tijdschrift* (Antwerpen) en maakte hij deel uit van de editorial board van het wetenschappelijke tijdschrift *Quaerendo. A Quarterly Journal from the Low Countries devoted to Manuscripts and printed Books* (Leiden) en van het wetenschappelijke tijdschrift *Le Temps des Médias. Revue d'histoire* (Parijs).

Voor het project over de geschiedenis van geschreven pers in de 20ste eeuw in 24 Europese landen ‘Dictionnaire de la presse (écrit) en Europe XXe siècle’, of ‘Encyclopedie van de Europese pers’, onder auspiciën van het onderzoeksinstituut Sciences Po te Parijs is Hans Renders coördinator Nederland.

Tevens is Hans Renders coördinator Nederland voor het ‘Projet EURO-HISMEDIA, réseau européen de recherche. Médias, guerre et imaginaires de guerre en Europe (XXe-XXIe siècles)’.

Op verzoek van het Dr. Hendrik Muller Vaderlandsch Fonds heeft Hans Renders zitting in de begeleidingscommissie van dr. M.R. Doortmont, die de biografie van Hendrik Muller gaat schrijven.

Dit jaar is er aan twee congresbundels gewerkt, onder redactie van onder meer Hans Renders, te weten de bundel van het congres over de koloniale biografie en de reeds verschenen bundel *De Ondernemersbiografie*.

Onderwijs en samenwerkingsverbanden

3.1 Begeleiding studenten/promovendi

In het collegejaar 2007-2008 verzorgde Hans Renders samen met Eva Rovers het onderzoekscollege 'Biografie en Journalistiek: kunstverzamelaars en beeldvorming' en begeleidde hij enkele studenten bij hun afstudeerscriptie.

Dit jaar is promovenda Lindie Korf, verbonden aan de Universiteit van Stellenbosch in Zuid-Afrika tijdelijk verbonden aan het instituut. Zij doet biografisch onderzoek naar D.F. Malan en schrijft haar proefschrift in Groningen met ondersteuning van het instituut, gefinancierd door de Nederlands Zuid-Afrikaanse Vereniging (NZAV).

Herman Langeveld was lid van de begeleidingscommissie voor het proefschrift van H.G.J. Kaal, *Het hoofd van de stad. Amsterdam en zijn burgemeester tijdens het Interbellum*. De promotie aan de Vrije Universiteit Amsterdam vond plaats op 22 februari 2008.

3.2 Leerstoel

Wegens Stichting Democratie en Media is sinds 1 maart 2007 Hans Renders benoemd tot bijzonder hoogleraar Geschiedenis en Theorie van de Biografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. De leerstoel heeft tot doel de bestudering van de geschiedenis en theorie van de biografie te stimuleren.

Op 4 maart 2008 hield Hans Renders zijn inaugurele rede in de aula van het Academieggebouw in Groningen. De oratie was drukbezocht. Er waren ongeveer 240 gasten aanwezig. Tijdens de felicitaties is de publicatie *De zeven hoofdzonden van de biografie. Over biografen, historici en journalisten* uitgedeeld aan de aanwezigen.

De pers heeft ruim aandacht besteed aan de nieuwe hoogleraar en de publicatie. Onder meer *Het Parool*, *NRC Handelsblad* (beide achterin als bijlage), *Reformatorisch Dagblad* en de televisiezender Het Gesprek hebben er aandacht aan besteed, de vele kranten en websites die een persbericht hebben gepubliceerd niet meegerekend.

3.3 Samenwerkingsverbanden

Voor de congresbundel *De Ondernemersbiografie* werd onder meer samengewerkt met het IISG/NEHA en de Werkgroep Biografie en voor de bundel *De koloniale biografie* werd samengewerkt met het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) en het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Leiden. Het internationale congres op 5 en 6 juni 2008 is georganiseerd in samenwerking met het Groninger Museum.

Voor het in het voorjaar van 2009 geplande congres ‘Onder ingenieurs’ wordt samengewerkt met de Technische Universiteit Eindhoven en voor een congres over religie, gepland in het najaar van 2009, wordt samengewerkt met de faculteit Godgeleerdheid te Groningen.

Met BoekopCD te Apeldoorn en de Universiteitsbibliotheek Groningen wordt samengewerkt voor het digitaliseringsproject.

Voor het project EURO-HISMEDIA betreffende het thema media, oorlog en representatie van oorlog in Europa (20ste en 21ste eeuw) is er samenwerking met de Universiteit van Versailles Saint-Quentin-en-Yvelines.

Voor het project over de geschiedenis van geschreven pers in de 20ste eeuw wordt er samengewerkt met het Franse instituut voor politieke wetenschappen Sciences Po te Parijs.

3.4 Biografisch Portaal

Het Biografie Instituut werkt samen met enkele andere instellingen met als trekker het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis aan een ‘Biografisch Portaal’ van Nederland. Dit portaal is bedoeld om wetenschappelijk onderzoek te bevorderen door onder meer biografische naslagwerken en bestanden digitaal op internet beschikbaar te maken. Een startsubsidie is reeds toegekend door NWO na een gezamenlijke aanvraag. Het project wordt nu verder uitgewerkt voor een aanvraag bij Investerings-Groot van NWO.

Verslag bijeenkomst Biografie Instituut op 29 mei 2008

Veertien onderzoekers van biografica hadden vantevoren een tekst uit het onderzoek van een ander gelezen. Elke tekst werd in gesprekken van een uur door auteur en commentator gezamenlijk besproken. De biografen konden zo een discussie op niveau met een medebiograaf over hun eigen, concrete biografische tekst verwachten. ‘We schrijven immers allemaal in de eerste plaats een boek,’ zo verantwoordde Hans Renders deze praktische besprekingsopzet in zijn inleiding vooraf. De deelnemers zwermden over het universitaire complex uit voor twee besprekingen met twee verschillende personen, waarbij in enkele gevallen het gesprek ook een eerste kennismaking met de ander was.

Na terugkomst in het Academiegebouw werden de belangrijkste thema’s van de duo-gesprekken in een plenaire zitting besproken. Deze thema’s vielen achteraf in te delen in enerzijds meer theoretische overwegingen en anderzijds meer instructieve kwesties. De historici Ewout van der Horst en Binne de Haan spraken over de mogelijkheden en problemen van de familiebiografie, met het oog op het onderzoek van Van der Horst naar de familie Van Calker/Clemens Schröner, en begaven zich daarmee in de discussie over de biografie als geschiedkundige genre. Jan de Lang, biograaf van KNIL-officier uit de negentiende eeuw F.C.H. Hirschmann, legde de groep vooral problemen van meer instructieve aard voor: hoe gedetailleerd kan een biograaf zijn in zijn beschrijvingen en hoe ga je om met citaten en parafrasering? Herman Langeveld, thans bezig met de biografie van oud-premier Willem Schermerhorn, formuleerde later een antwoord op die kwesties. Manu van der Aa, biograaf van de Vlaamse dichteres Alice Nahon, pleitte voor het hanteren van een ruime blik bij het schrijven. Leidraad is volgens hem altijd de vraag: voor wie is het boek bedoeld? Vera Hoorens viel Van der Aa daarin bij: het blijft immer zoeken naar het evenwicht tussen detail en verantwoording enerzijds en het leesbaar schrijven anderzijds.

Herman Broers, biograaf van W.J. Kolff, kaartte het gebruik van tijd als stijlmiddel in een biografie aan. Eva Rovers vertelde over haar strijd met stijl en tijd bij het schrijven van de biografie van Helene Kröller-Müller. Een te objectieve en sobere stijl scheidt afstand, een al te inlevende benadering daarentegen past ook weer niet, zo had ze gemerkt. Rovers op haar beurt sprak met Jan Willem Stutje, biograaf van Domela Nieuwenhuis over charisme en leiderschap.

Hoever mag een biograaf gaan in het zien van voortekenen en het duiden van gebeurtenissen in het onderzochte leven? Maarten Ternede, biograaf van Han Lammers, stelde die vraag nadrukkelijk aan de orde. De biograaf van G.J. van Heuven Goedhart, Jeroen Corduener, had juist die vraag ook centraal gesteld. Samen met Onno Sinke, onderzoeker van Radio Oranje, was hij tot de conclusie gekomen dat het van belang is om voortdurend heen en weer te pendelen tussen heden en verleden. Je verplaatsen naar de tijd zelf voorkomt een scheef beeld dat alleen met de kennis van vandaag is opgesteld. Boudewijn Smits bracht een hieraan verwant probleem in zijn onderzoek naar voren: de psycho-analyse die zijn hoofdpersoon Loe de Jong onderging. Voor Smits is het van belang juist in deze delicate maar belangrijke kwestie in De Jongs leven duidelijk te laten zien wie wat wanneer hierover gezegd heeft – en wat hij als biograaf hieruit opmaakt. Lindie Korf, gast-promovenda uit Zuid-Afrika en biografe van de Zuid-Afrikaanse oud-premier D.F. Malan, was een verteltechnisch aspect van de historische duiding van Nederlandse biografen en historici in het algemeen opgeval- len: het veelvuldig gebruik van beeldspraak.

Nadat de globale scheiding tussen theorie en instructie in de naar voren gebrachte punten gesignaleerd was, spitste de groepsdiscussie zich in de slotfase toe op het begrip representativiteit, mede naar aanleiding van een korte toelichting van Rovers op het congres ‘The Art Collector’ dat een week later plaats zou vinden. Hoe plaatst de biograaf de hoofdpersoon in de context van grotere contemporaine ontwikkelingen? En in hoeverre dient een biograaf in de duiding van de persoon in kwestie van alle markten thuis te zijn of moet hij juist als een specialist te werk te gaan? Vera Hoorens gaf het thema van de representativiteit een verrassende wending door te wijzen op de hoeveelheid cultuurhistorische informatie die bronnen zelfs zoveel jaar na dato – Hoorens verricht onderzoek naar de zestiende-eeuwse arts Jan Wier – nog prijs kunnen geven wat betreft representativiteit, en hoe thema’s van toen met de actualiteit verbonden kunnen worden.

Binne de Haan

5-6 JUNE 2008

THE ART COLLECTOR

between philanthropy
and self-glorification

university of
 groningen
 Institute of Biography

GRONINGER MUSEUM

Verslag The art collector: between philanthropy and self-glorification

Op 5 en 6 juni organiseerde het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met het Groninger Museum het internationale congres. Gedurende twee dagen gaven zestien onderzoekers uit diverse landen hun visie op het fenomeen van de kunstverzamelaar. Het auditorium van het museum was goed gevuld met bezoekers uit de internationale academische en museumwereld. De moderator was Adriana Turpin, directeur van de masteropleiding History and Business of Art and Collecting, een samenwerkingsverband van het Institut d'Études Supérieures des Arts in Parijs en de Wallace Collection in Londen.

Het onderzoek naar de acht verzamelaars die de eerste dag belicht werden, laat zien dat behalve liefde voor kunst filantropie en sociale status rond 1900 de belangrijkste drijfveren waren om te verzamelen. Esmée Quodbach van de Frick Collection in New York besprak het ontstaan van de verzameling van de staalmagnaat Henry Clay Frick. Hij wilde anderen laten genieten van kunst zoals hij dat zelf ook deed en stelde daarom al vroeg zijn collectie open voor het publiek. De Nederlandse handelaar P.A. Regnault was eveneens een succesvolle ondernemer. Zijn biograaf, Caroline Roodenburg-Schadd beschreef hoe zijn liefde voor vernieuwing was terug te zien in zijn collectie, die hij net als Frick graag aan anderen tentoonstelde. De Amerikaanse verzamelaarster Isabella Stewart Gardner stelde ook haar verzameling tentoon; net als Frick liet zij er een museum voor bouwen. Haar persoonlijke redenen om te verzamelen werden uiteen gezet door Rosemary Matthews van Kingston University in Londen.

Birgit Schulte, plaatsvervangend directeur van het Karl Ernst Osthaus Museum in Hagen, liet zien dat de rijke erfgenaam Osthaus een museum voor zijn collectie bouwde in een poging schoonheid weer de dominante factor in het leven te laten worden. Geïnspireerd door het voorbeeld van Osthaus, wilde de Duits-Nederlandse verzamelaarster Helene Kröller-Müller eveneens een museum oprichten. Het zou een monument van cultuur moeten worden. Volgens Eva Rovers, verbonden aan het Biografie Instituut, was haar uitzonderlijke verzameling echter eveneens een belangrijk instrument in haar streven naar erkenning. Dat is een motief dat ook bij de Brit Sir Richard Wallace duidelijk speelde. Barbara Lasic, assistent curator in het Victoria and Albert Museum in Londen verklaarde de donatie van de Wallace Collection aan de Britse staat als Wallace's poging een plaats te veroveren in de Britse aristocratie.

Jonathan Black, onderzoeker aan Kingston University in Londen, ging in op de collectie en het leven van de Britse beeldhouwster Dora Gordine. Ook zij bouwde een huis waarin zij haar collectie én haar eigen werk ten toon stelde. De enige bij wie werkelijk alleen de liefde voor kunst een rol leek te spelen was de kunstpedagoog H.P. Bremmer. Zijn biograaf, Hildelies Balk, liet echter zien dat zijn meervoudige functie in de kunstwereld eveneens tot doel had zijn persoonlijke smaak tot norm te verheffen.

Onder de noemer Research into collecting werd de tweede dag van het congres een breder perspectief op verzamelen gehanteerd. Zo illustreerde Wessel Krul, hoogleraar cultuurgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen hoe de negentiende eeuwse verzamelingen Fodor en Van der Hoop de nationale identiteit benadrukten. Helen Rees Leahy, directeur van het Centre for Museology van de University of Manchester, liet aan de hand van vier verzamelingen zien hoe deze transformeerden van private verzameling tot publiek domein en zodoende symbolen van nationaal cultureel erfgoed werden.

Het belang van particuliere verzamelaars voor de kunstwereld leidde zowel honderd jaar geleden als nu tot een maatschappelijk en politiek debat. Deze twee debatten werden door Helleke van den Braber van de Radboud Universiteit Nijmegen met elkaar vergeleken. Renée Steenbergen, auteur van *De Nieuwe Mecenas* (2008), ging verder in op het belang van verzamelaars en adviseerde hen hun steun te verenigen in verzamelaarsclubs, zoals die rond 1900 ook bestonden. Dergelijke groepen bestonden niet alleen Nederland, maar eveneens in bijvoorbeeld Duitsland. Dorothee Wimmer van de Freie Universität Berlin belichte het fijnmazige netwerk van instellingen en particulieren waar deze groepen van kunstvrienden destijds onderdeel van uitmaakten.

Essentieel voor het verzamelen en doneren van kunst is vrijgevigheid, een concept dat werd besproken door Frank Herrmann, auteur van *The English as Collectors*. Peter Trippi, directeur van Projects in 19th-Century Art in New York gaf daar een bijzonder voorbeeld van in de vorm van de ondersteuning van de schilder J.W. Waterhouse door de familie Henderson. Een laatste perspectief dat ter sprake kwam, was het verzamelen door kunstenaars zelf. Ekkehard Mai, onderdirecteur van het Wallraf-Richartz Museum in Keulen en als hoogleraar verbonden aan de universiteit van Keulen besprak dit fenomeen aan de hand van de musea die de kunstenaars Franz von Lenbach en Emil Nolde nalieten.

Eva Rovers

Verslag bezoek congres Life Writing & Translations en IABA Symposium

Honolulu, Hawaii, 23-26 juni 2008

Eind juni 2008 organiseerde het Center for Biographical Research (CBR) van de University of Hawaii het zesde congres van de in 1999 opgerichte International Auto/Biography Association (IABA). Ruim tweehonderd deelnemers, voornamelijk academici, gaven en bespraken in een congrescentrum op de campus van Honolulu vier dagen lang lezingen op het gebied van wat in de Angelsaksische wereld tot een eigen academische discipline lijkt te zijn uitgroeid: 'life writing'. Namens het Biografie Instituut had ondergetekende een vliegtuig naar de andere kant van de wereld genomen.

Een blik op het programma en de deelnemers leerde vantevoren al dat het huidige life writing – ook wel 'auto/biography' genoemd – zich voornamelijk richt op de autobiografie, en daaraan verwante vormen zoals dagboeken, memoires en oral history. De biografie kwam slechts in enkele papers duidelijk ter sprake. Veruit de meeste deelnemers waren bovendien letterkundigen, gespecialiseerd in Engelse literatuur. Tekenend was ook dat een van de belangrijkste sprekers Philippe Lejeune was, de Franse wetenschapper en auteur die bekend is geworden door zijn baanbrekende werk over de autobiografie. De onderwerpen van de meeste papers riepen in veel gevallen heftige emoties op, door de betrokkenheid van de onderzoekers bij hun onderwerp.

Wat had mijn voordracht, toch meer geworteld in de traditie van de literair-historische biografie, hier te zoeken? Mijn presentatie stelde precies deze vraag aan de orde: de marginale aandacht voor biografie binnen het huidige life writing werd betreurd, uitmondend in een pleidooi voor meer internationale uitwisseling op het terrein van theorie en kritiek over de biografie, met de nadruk op *biografie*.

Over twee jaar zal de volgende IABA-conferentie in Engeland plaatsvinden. Wellicht zal dan al duidelijker zijn wat de biografie en life writing aan elkaar hebben. Voorlopig echter blijft de kritische en theoretische studie naar de biografie, en haar relatie met studies naar andere vormen van levensbeschrijving, op zowel nationaal en internationaal niveau, *terra incognita*.

Binne de Haan

'Seks moet functioneel zijn'

Hans Renders over de 'high' en 'low' biografie en de onmatigheid van de biografie

Wat is een goede en wat is een slechte biografie? 'Alle feiten moeten terug te voeren zijn naar bronnen', zegt de Groningse hoogleraar Hans Renders. Maar er zijn nog veel meer richtlijnen.

ELSBETHETTY

Biografieën zijn nieuwe interpretaties van oude levens', zegt Hans Renders, die deze week aan de Rijksuniversiteit Groningen de leerstoel 'Geschiedenis en theorie van de biografie' aanvaardde. Het thema van de Boekenweek 'Van oude mensen' sluit er perfect bij aan: het verhaal van de 'oude levens' neemt in Nederland een hoge vlucht. Renders vermoedt dat het succes van het biografische genre voor een groot deel te danken is aan het uitgeverij- en subsidiebeleid en natuurlijk aan de grote belangstelling ervoor van media en publiek.

«De tijd is voorbij dat Nederland op biografisch gebied achterloopt bij landen als de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk en Duitsland. Aan de lopende band verschijnen prachtig uitgegeven en zorgvuldig samengestelde levensverhalen van politici, wetenschappers, schrijvers en kunstenaars.» In 2004 richtte Renders, gepromoveerd op een biografie van de dichter Jan Hanlo, het Biografie Instituut van de Universiteit van Groningen op, waarvan hij directeur is. Dinsdag hield hij zijn oratie onder de titel 'De zeven hoofdzonden van de biografie'. Maar wat nu precies die hoofdzonden zijn en welke biografen zich daaraan in zijn ogen schuldig maken, wordt uit de tekst van de oratie niet direct duidelijk.

«Ik vond het saai», zegt Renders, «om een opsomming te geven van de fouten waaraan biografen zich kunnen bezondigen. Ik heb die een beetje over mijn verhaal uitgesmeerd. Maar ik bedoel gewoon de klassieke zeven hoofdzonden: hoogmoed, gramschap, hebzucht, wellust, onmatigheid, wrok en luiheid. En nee, ik heb expres geen Nederlandse biografen de maat genomen, want dan gaat alle aandacht daar alleen maar naar uit.»

Van hoogmoed beticht Renders biografen die menen dat een biografie tot de 'littera-

'De grootste zonde van een biografie is een interessant leven onleesbaar opschrijven'

atuur' behoort. «Een biografie is eerder een historicus dan een literair schrijver, het gaat in de eerste plaats om de zorgvuldigheid van het onderzoek dat aan de biografie ten grondslag ligt. Als over een biografie gezegd wordt dat hij leest als een roman, vind ik dat geen groot compliment. Een biografie moet lezen als een biografie.»

Biografieën die zich bezondigen aan 'gramschap' lijden volgens Renders aan ideologische vooroordeel. «Feministische biografen vermogen nooit eens de hebbelijkheid dat zij het nagedruide van privé-gegevens over vrouwen rolbevestigend vinden. Om die reden is er nog altijd geen biografie van de voormalige KVP-minister Marga Klompé. Als je alleen over haar politieke leven zou schrijven krijg je natuurlijk geen interessante biografie. Trouwens, op een enkele uitzondering na, zijn alle politieke biografieën in Nederland nog altijd min of meer 'verzuuld'. Een biografie van Den Uyl zoals van Anet Bleich komt uit de linke hoek. De biografie van Colijn door Herman Langveld, is niet voor niets geschreven door iemand uit

Hans Renders: 'Een biografie moet lezen als een biografie' Foto Sake Eltings

een gereformeerd milieu. Dat is ook niet zo vreemd. Als ik niet zelf uit het katholieke zuiden afkomstig was, had ik de denkwereld van Jan Hanlo nooit goed kunnen doorgronden en was mijn biografie over hem een heel ander boek geworden.»

Voor de biografische zonde van de hebzucht verwijst Renders naar een uitspraak van Richard Holmes in zijn Huiszingeleving van 1997: «Begeert niet uw buurman de romantici. In het huis van de non-fictie zijn evenveel kamers als in dat van de fictie.» «Hebachtig ben je», vindt Renders, «als je alle kamers wilt bezetten, zoals Dorine van Oort in haar boek *Vrouw in de schaduw*, waarin fictie en non-fictie door elkaar lopen. Een kenmerk van non-fictie is dat alle feiten terug te voeren moeten zijn op bronnen. Bij Van Oort is dat niet zo, haar boek is schandelijk omdat ze bestaande mensen zonder spoor van bewijs van allerlei dingen, inclusief poging tot moord, beticht. Als excuus voor het feit dat haar verhaal de toets van betrouwbaarheid en bewijsbaarheid niet kan doorstaan heeft ze het 'roman' genoemd.»

'Wellust'

Verbazigend wakkert een biografie die niet schoordevol de seksele levens van de pedofiele dichter Jan Hanlo en de promiscue journalist/dichter Jan Campert te beschrijven, is dat hij ook 'wellust' tot de hoofdzonden van biografieën rekent. «Natuurlijk horen kwesties als homoseksualiteit en overspel thuis in een biografie van iemand wiens leven daar voor een belangrijk deel door is bepaald», geeft hij toe. «Maar de biografie van Bill Clinton, Nigel Hamilton, betoogde in zijn vorig jaar verschenen *Biography: A Brief History* dat de moderne biografie zich pas heeft kunnen ontwikkelen toen het niet meer nodig was te zwijgen over iemands seksuele leven. Ik ben het daar totaal niet mee eens. Veel belangrijker voor de ontwikkeling van de moderne biografie is de aandacht voor het persoonlijke leven van individuen, die heeft geleid tot het leggen en verklaren van bredere verbanden. Het verschil tussen de tra-

ditionele en de moderne biografie zit hem in het interpreterende karakter ervan. Ik heb niets tegen het onthullen van seksuele aberraties, maar die moeten en verklaren de functie hebben. Ik maak verschil tussen 'high and low biography'. Dat 'laag' of 'hoog' heeft niets met de gebiografeerde te maken, maar met het karakter van de biografie. Je kunt een high biografie schrijven over een populaire filmster of sportidool en een boulevardachtige biografie van een groot schrijver of staatsman. Een van de kenmerken van een 'low biography' is dat het daarin voornamelijk om de wellust draait. De low biography heeft grote aandacht voor wellust, maar vaak om een reputatie te bevestigen die we al kennen van een liederlijk popster of een acteur die zes keer is getrouwd.»

Aan 'onmatigheid' maken biografen zich schuldig die streven naar volledigheid. «Een serieuze biografie moet alles onderzoeken, maar je hoeft echt niet alles op te schrijven, zoals Kees Koon in zijn biografie van E. du Perron heeft gedaan.» In zijn oratie noemt Renders echter niet het boek van Inaag als voorbeeld van onmatigheid, maar de dubbelbiografie van Evelien Gans over Jaap en Ischa Meijer, waarvan omlaag het eerste deel verscheen: «Er is veel goeds over dit boek te zeggen, maar de ambitie om aan de hand van Jaap Meijer de geschiedenis van het jodendom in Nederland te behandelen gaat wel wat ver, zelfs al zou Jaap Meijer tot de belangrijkste joodse historicus van zijn tijd gerekend kunnen worden.»

De formulering 'gaat wel wat ver' is als wetenschappelijke kritiek op de aanpak van zijn collega hoogleraar Evelien Gans niet erg precies. Renders: «Ik bedoelde alleen maar te zeggen dat ik haar biografie té ambitieus vind en misschien ook een beetje ongerijmd, omdat Jaap en Ischa Meijer juist niet prototypisch zijn voor het Nederlandse jodendom. Maar wat zij geschreven heeft over hun kampervervingen in Westerbork en Bergen-Belsen behoort tot het indringendste dat ik daar ooit over gelezen heb. Misschien had ik mij bij de

voorbeelden van de zonde der onmatigheid moeten beperken tot de biografie van Mussolini door Karl Corino, 2026 pagina's dik, waarin de politieke ontwikkelingen van Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland in de eerste helft van de 20ste eeuw uitputtend behandeld worden. Een biografie van een persoon aanpakken om de geschiedenis van de mensheid te beschrijven is niet nodig.»

Renders beticht biografen die te veel 'contextualiseren' en alles opschrijven wat ze bij hun onderzoek aantreffen, van onmatigheid, maar zij die te weinig onderzoeken en bij gebrek aan kennis essentialia weglaten van luiheid. «Dat komt vooral voor bij biografen die te dicht op de persoon blijven zitten. Neem de biografie van de Antilliaanse schrijver Cola Debrot door J.J. Oversteegen. Daarin gaat het uitvoerig over de inkeer van de achtertuin van de buren, terwijl wij niet mogen weten onder welke naam en in welk tijdschrift hij debuteerde. Dat vergde kennelijk te veel uitzoekertij.»

Vraagtekens

Tegenover al deze zonden stelt Renders als hoogste deugd dat de biografie nooit uit het experimentele stadium is gekomen. «Afhankelijk van het onderwerp, de aard van het bronnenmateriaal en het onderzoek heeft de biografie de vrijheid naar eigen goeddunken een passende vorm te vinden. Niemand schrijft voor dat een biografie chronologisch of juist thematisch van opzet moet zijn, of dat een levensverhaal niet nog honderden pagina's mag doorgaan als de hoofdpersoon al dood is.» Renders plaatst vraagtekens bij de opdracht aan schrijvers die meewerken die een tweede door het Prins Bernhard Fonds gesubsidieerde biografieënreeks dat zij niet meer dan driehonderd pagina's mogen schrijven. «Het is mooi dat de Den Uyl-biografie van Anet Bleich tot zo'n 500 pagina's beperkt is gebleven, maar als een biografie 1000 bladzijden echt nodig heeft, moet dat ook kunnen.»

Renders geeft zijn promovendi geen richtlijnen over hoe ze een biografie moeten schrijven. Hij biedt ondersteuning bij het onderzoek en schakelt daar specialisten van allerlei disciplines voor in. «De wetenschappelijke wereld staat nog een beetje openwikkig tegenover het genre vlotgeschreven high biography», hoewel er al talrijke wetenschappelijke verantwoorde biografische proefschriften zijn verschenen. Voor een deel berust die onwettigheid misschien op jaloezie van academici die niet kunnen schrijven en daaraan doen als of wetenschappelijke publicaties per definitie onleesbaar moeten zijn. Maar de grootste zonde van een biografie blijft natuurlijk een interessant leven verklaarden door het onleesbaar op te schrijven.»

Hans Renders: De zeven hoofdzonden van de biografie. Over biografieën, historici en journalisten. Bert Bakker, 63 blz., € 15,-

Hans Renders, de feiten

Hans Renders (1957), die dinsdag 13 jan. zijn inaugurele rede uitsprak, is directeur van het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij studeerde geschiedenis en Nederlands in Tilburg en Nijmegen en promoveerde in 1998 op de biografie van Jan Hanlo. Zo menen ik dat ook ik bent. Zes jaar later verscheen *Wie weet slaag ik in de dood. Biografie van Jan Campert*. In 2004 publiceerde hij *Gevoerlijk drukwerk. Een vrij uitgeverij in oorlogstijd*. Ook was hij mederedacteur van *Inkspaan*. De *Tweede Wereldoorlog en het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen* (2006). Renders schrijft non-fictie recensies voor *Media Facts*, *Het Parool*, *Vrij Nederland* en is medewerker van het historische YPRO-radioprogramma OTT. Tevens is hij mederedacteur van een reeks congressenbureaus over de theorie van de biografie, zoals *Het leven van een doodschrift. Privé in de politieke biografie. Biografie & Psychologie*.

Van oude mensen... De derde leeftijd en de letteren, is het thema van de Boekenweek. Als die derde leeftijd is afgelopen, begint de vierde, *das Nachleben* oftewel: de biografie. Hans Renders aanvaardde vorige week zijn leerstoel geschiedenis en theorie van de biografie in Groningen. Renders, recensent voor deze krant, vat zijn inaugurele rede samen.

Hans Renders: 'De kritisch-interpretatieve biografie gaat een hoopvolle toekomst tegemoet.'

FOTO: JOHANNES ARELINO

DE Amerikaanse biografist Carl Bollyson, van onder anderen Norman Mailer en Susan Sontag, maakte ooit het onderscheid tussen *low* en *high biography*. *High biography* levert als bijna vanzelf kritische biografieën op die ondubbelzinnig tot de non-fictie behoren, en *low biography* probeert de herdenkingsbiografie overeind te houden door middel van de claim op artistieke vrijheid. De herdenkingsbiografie leest 'als een roman'. Maar de herdenkingsbiografie is geen literatuur.

Het curieuze is nu dat echte romanschrijvers zich helemaal niet met biografieën willen associëren. Biografieën in romans zijn onbetrouwbaar en willen diep in hun hart wraak nemen op de door hen gebiografeerde schrijver of kunstenaar, omdat ze zelf geen schrijver of kunstenaar konden worden.

Zoals blijkt in het vorig jaar verschenen *Exit* geschied van Philip Roth, een roman waarin een aspirantbiograaf de hoofdpersoon Nathan Zuckerman, zelf een gevierd schrijver, raadpleegt over het leven van de door hem beiden bewonderde schrijver E.I. Lonoff. Zuckerman wordt woedend op de biografist als die hem confronteert met een incestkwesitie uit het leven van Lonoff, een zaak die eerder door Lonoff zelf in een roman was beschreven. Pas echt pikant is dat Roth hier zelf doet wat hij de biografist verwijt: hij beschrijft namelijk in de persoon van Lonoff leven en werk van zijn oude vriend Bernard Malamud.

Blijft de naam Malamud in *Exit* gheslot nog ongenoemd, Dorinde van Oort gaat in haar 'roman' *Vrouw in de schaduw* (2006) een stap verder. De huishoudster Annetje Beets krijgt een verhouding met de student P.J. Oud. Nadat ze zwanger is geworden van de politicus in spe, geeft diens vader, de effectenhandelaar H.C. Oud, haar geld om het kind weg te laten halen. Ze neemt het geld aan, maar haar kind laat ze via een ingewikkelde

Oude levens, nieuwe kwesties

HANS RENDERS

wisseltruc geboren worden en opgroeien in het gezin van haar zus. Annetje wordt vervolgens in 1919 door H.C. Oud in huis genomen als huishoudster.

Maar het verhaal over deze bestaande mensen wordt nog gekker. Vader Oud en Annetje krijgen ook een geheime verhouding en als daar na twintig jaar een einde aan komt, zorgt Oud er tegen betaling voor dat zijn buurman Christiaan Mansborg, bekend componist en getrouwd met de dochter van de tekenaar Johan Braakensiek, van zijn vrouw scheidt en twee weken later met Annetje trouwt. Dan ziet de voormalige huishoudster haar kans schoon en krijgt ze het voor elkaar de bezittingen van Mansborg op haar naam te zetten en begint ze hem te vergifigen. Als dat niet lukt, zorgt ze ervoor dat haar echtgenoot wordt opgenomen in een krankzinnigengesticht.

Van Oort kan wel beweren dat het hier een roman betreft, maar door P.J. Oud met naam en ternaam op te voeren weet ze natuur-

lijk dat niemand haar boek als fictie zal lezen. Het resultaat is dat Annetje Beets een poging tot moord op haar echtgenoot in de schoenen wordt geschoven zonder dat ze daar ooit van is verdacht, laat staan hier te veroordeeld. We hebben hier te maken met een duidelijke proeve van *low biography*.

MENIG biografie dat bij de romankunst wil horen, laat in interviews weten dat zijn boek zeker geen wetenschappelijk - lees slecht geschreven - studie is. Maar welbeschouwd is er helemaal geen relatie tussen slecht of goed onderzoek en aantrekkelijk schrijven. Het is vreemd dat biografieën die zo bang zijn met wetenschappelijk geschoolde auteurs te worden geassocieerd, maar wel met nauwkeurig bij elkaar gezochte documentaire werken, geen aansluiting zoeken bij een traditie waar ze uit voortkomen: de reportageroman. Dat is een alom gerespecteerd genre uit de jaren twintig, waarin ge-

noeg ruimte is voor dergelijk onderzoek.

Roger Vailland, Blaise Cendrars en Simenon waren in de jaren twintig en dertig ten minste even beroemd door hun journalistieke werk in *Le Matin* of *Paris-Soir* als later door hun romans. De schrijver-reporter was in het interbellum een held van het volk door zijn aandachttrekkende reportages. Albert Londres (inspirator van elke schrijver-reporter) met zijn *La Chine en folie* en Henri Béraud met zijn reisreportage *Ce que j'ai vu à Moscou*, beide uit 1925, werden bestellersauteurs.

Voordat de journalistiek zich professionaliseerde en, als gevolg daarvan, uniformeerde, was er meer ruimte voor avonturiers, vrij van de dwang tot objectivering en als de moderne journalist die kent. Verhalenvertellers werden minder gedreven door de dwingende wetten van actualiteit en publieke opinie dan door de behoefte van lezers van *Le Parisien* of *Le Matin* te behagen, om niet te zeggen te verbazen. Maar aan één regel kon niet worden getornd. Elk verhaal diende 'ongelooflijk, maar waar' te zijn. Dat was de beroepscode die hen scheidde van 'aannemelijk, maar onwaar'. Verder was bijna alles goorloof.

Logisch dat de schrijver-reporter op de redactie de hoogste status werd toegekend. De *filonair salarié* (naar een boektitel van Henri Béraud uit 1927) concurreerde in deze met de status van de literaire auteur, die werd gezien als de schepper voor de eeuwigheid. Deze ontwikkeling stuitte natuurlijk op verzet bij cultuurdragers die de krant als een middel zagen waarmee het volk zich maar ordinaire ideeën over of gedegen burgerij permitteerde. Volgens deze critici moesten de echte intellectueel en de zuivere kunstenaar zich verre van actualiteit en nieuws houden.

De literaire benadering van de biografie houdt gelijke tred met het aanzien van literatuur. Daar waar literaire teksten in hoog aanzien

staan, willen biografieën zich graag profileren als literaire schrijvers die, net als de romancier, hun materiaal uit de werkelijkheid ontsneden tot een kunstwerk. Samengevat: de biografie die het met de feitelijke en betrouwbare van zijn onderzoek niet zo nauw neemt, probeert dan maar literaire status te verwerven.

IN DE *low biography* gaat de biografist uit van de onzekerheid van zijn onderwerp en zoekt hij gegevens die dit uitgangspunt bevestigen. De verzetsheld wordt meer verzetsheld, de voelhaard wordt nog bijzonderder dan we al dachten en zo meer. De *high biography*, of we willen of niet, zal de onzekerheid van zijn onderwerp verbinden met zijn omgeving, vergelijken met zijn tijdgenoten en er desnoods een oordeel over uitspreken. Daarmee zullen de wapenfeiten van zo iemand worden gerelativeerd. Be-doeld of onbedoeld krijgt de moderne dus kritische biografie daarmee soms de trekken van een *de-bunking* boek, dat de indruk wekt het resultaat te zijn van een bevooroordeelde exercitie. Men kan daar teleurgesteld of boos over zijn, maar dat heeft net zo veel zin als pleiten voor eindelijk eens een krant waarin de nadruk op goed nieuws wordt gelegd.

De kritisch-interpretatieve biografie gaat een hoopvolle toekomst tegemoet. Naarmate de journalistiek onder druk staat om meer aan *human interest* te doen en meer media steeds over hetzelfde berichten en de ene herdenkingsbiografie na de andere verschijnt, blijft de noodzaak vroeg of laat het echte verhaal te vertellen alleen maar toenemen.

Van de rede, onder de titel *De zeventien levens van de biografie, waarmee Hans Renders de leerstoel geschiedenis en theorie van de biografie bij het Biografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen aanvaardde, is een compleet versie verschenen. Bert Bakker, €15,00.*

Suetonius

Aubrey

Boswell

Plutarchus

Stephen

Brantome

Vasari

Hans Andreus

J.C. Bloem

Jan Campert

Domela
Nieuwenhuis

Sigmund Freud

G.J. van Heuven
Goedhart

Loe de Jong

Willem
Schermerhorn

Anton Kröller

Helene Kröller-Müller

Alice Nahon

Jan Hanlo

D.F. Malan

Pim Kolff

Jan Wier

Han Lammers